

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEFSİR ANABİLİM DALI

KIRAAT ALANINDA ÖNE ÇIKAN İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK
ÇALIŞMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE NUR İBA ÇINAR

ANKARA, 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEFSİR ANABİLİM DALI

KIRAAT ALANINDA ÖNE ÇIKAN İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK
ÇALIŞMALAR

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe Nur İBA ÇINAR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ

Ankara - 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ TEFSİR ANABİLİM DALI

Ayşe Nur İBA ÇINAR

KIRAAT ALANINDA ÖNE ÇIKAN İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK
ÇALIŞMALAR

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışman

: Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ

.....

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ

.....

Dr. Öğr. Üyesi Nurdane GÜLER

.....

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (20.01.2019)

Ayşe Nur İBA ÇINAR

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	10
1. Araştırmanın Konusu, Problemi ve Amacı	10
2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları	14
3. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	16
İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK LİTERATÜRDE KIRAAT ÇALIŞMALARININ TARİHİ SEYRİ VE KIRAAT ALANINDA ÖNE ÇIKAN İSİMLER	19
1. Batıdaki Kur'an Çalışmalarının Kıraat Özeline Yansıması	19
2. Kıraat Alanında Öne Çıkan Oryantalist İsimler ve Eserler	23
2.1 William Muir (ö.1905)	23
2.2. Theodor Nöldeke (ö.1930)	24
2.3. Alphonse Mingana (ö.1937)	26
2.4. Richard Bell (ö.1962)	27
2.5. Arthur Jeffery (ö.1959)	28
2.6. John Wansbrough (ö.2002)	29
2.7. John Burton (ö. 2005)	30
2.8. Keith Edward Small (ö.2018)	30
2.9. Harald Motzki (ö.2019)	31
2.10. Gerd Rüdiger Puin	32
2.11. Christoph Luxenberg	33
2.12. Gabriel Said Reynolds	34
2.13. Alba Fedeli	35

İKİNCİ BÖLÜM	37
İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK LİTERATÜRDE ÖNE ÇIKAN KIRAAT ALGILARI	37
1.Kıraat Tabiri ve Alimleri	38
1.1. Kıraat Tabiri	38
1.2. Kıraat Alimleri	39
2. Kıraat Tarihi	43
2.1. Sözlü Tarihi	46
2.2. Yazılı Tarihi	46
3. Kıraat Farklılıkları	52
4. Kıraat Farklılıklarının Nedenleri	61
4.1. Dilbilimsel Gelişmeler Neticesinde Oluşan Farklılıklar	62
4.1.1. Elif, Vav, Yā (و, ی, ا) Harflerinden Kaynaklanan Farklılıklar	63
4.2. Bilinçli Ekleme Veya Çıkarma Neticesinde Oluşan Kelime Farklılıkları	68
6. Kıraat Farklılıklarının Sonuçları	71
7. Yedi Harf Meselesi	73
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	81
ÖZET	86
ABSTRACT	87

KISALTMALAR

AİD:	Akademik İncelemeler Dergisi
AÜİFD:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz:	bakınız
c:	cilt
CÜ:	Cumhuriyet Üniversitesi
çev:	çeviren
d:	doğumu
DİA:	Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı İslam Ansiklopedisi
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
ERUIFD:	Erzurum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hız:	Hazreti
KSÜ:	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
n:	numara
ö:	ölümü
s:	sayfa
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
V:	volume/ Cilt
vb :	ve benzeri
vd :	ve diğerleri
Yy:	yüzyıl
b:	bin/ibn
örn:	örneğin
ed:	editör

ÖNSÖZ

Dil insanlar, düşünceler ve nesnelere arasındaki iletişimi temsil etmektedir. Hangi mesafede, ne kadar uzakta olursa olsun insanları birbirine bağlayan köprü görevini de bu iletişim üstlenmektedir. Takdir edilmelidir ki, niyetini karşıdaki kişiye doğru biçimde aktarmak ve karşıdakini de en doğru şekilde anlamak sağlıklı iletişimin temel unsurudur. Bu bağlamda ele aldığımız ve Kıraat sahasına atfen ortaya koymaya gayret ettiğimiz tezimizin, İngilizce oryantalistik literatürün okuyucuya aktarılmasıyla, dilin köprü kurma görevi noktasında güzel bir örnek teşkil etmesi temennisindeyiz.

Tezimiz, pek çok alanda ve konuda bir görüş bildirip üzerine makaleler kitaplar yazan Oryantalistlerin, kıraat konusu hakkındaki söylemlerini, görüşlerini araştırıp okuyucuya sunma amacıyla ortaya konulmuştur. Kur'an tarihi kapsamında Kur'an'ın vahyi, cem'i ve çoğaltılması konularında oldukça fazla Oryantalist materyale ulaşılabilirken, sadece kıraat konusu özelinde müstakil çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Öte yandan, kıraat ilminin izdüşümlerinin Avrupa'da dünden bugüne kat ettiği yolun ve gittiği güzergâhın değerlendirilmesini de amaçlanmaktadır. Bu çerçevede yapılan çalışmamızın konu başlıklarının seçilmesinde, doğrudan ve sadece kıraat konusunun oryantalist literatürde ne şekilde ele alındığı ya da alınmadığı hususları değil, aynı zamanda oryantalist literatürde kıraat konusuyla ilintili olarak Kur'an nüshalarının bir araya getirilmesi, çoğaltılması, Kur'an'ın kaynağı vb. konular da çalışmamızda değinilecek konular arasında yer almaktadır.

Kullanılan kaynaklar İngilizce olduğundan, kaynaklara ulaşımın büyük bir bölümü internet üzerinden erişimle gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’de akademisyen olan pek çok hocam ve meslektaşlarım gerek kaynak hususunda gerekse yönlendirme noktasında kıymetli desteklerini esirgememişlerdir. Bu çalışmayı hazırlama aşamasında benden yardımını esirgemeyen, gerek lisans döneminde gerek lisansüstü süreçte beni yetiştirme çabası ve hassasiyeti gösteren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mehmet Akif Koç’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca maddi manevi hiçbir destek ve anlayışı benden esirgemeyen sevgili eşim İsmail Çınar’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ayşe Nur İBA ÇINAR

Ankara-2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Problemi ve Amacı

Oryantalizm hakkında kapsamlı bir esere sahip olan Edward Said'in en kapsamlı tanımlarından biri, oryantalizmin Avrupa'nın Doğu fikri olduğudur.¹ Ancak Oryantalizmin kavramsal çerçevede ne anlama geldiği, bu kavramın neleri kapsayıp kapsamadığı, hangi dillerde veya bölgelerde yapılan çalışmaların söz konusu kavram içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği gibi konuların üzerinde hayli tartışma bulunmaktadır. Bu konulara paralel olarak oryantalist literatürün ilk ne zaman oluşmaya başladığı da ayrı bir mesele olarak tartışılmaktadır.

Oryantalizmin İslâm'a yahut Müslümanlara karşı atılan her türlü adımı, ilişkiyi kapsadığı ve dolayısıyla kavramın geçmişinin Peygamber dönemine kadar dayandığı ifade edilmektedir.² Ancak oryantalizm ile kastedilen İslam dinine yönelik ideolojik ve art niyetli yaklaşımdan ibaret olan bilimsel, kurumsal ve akademik çalışmalar bütünü ise başlangıç olarak Haçlı seferleri gösterilebilir.³ Esasen "oryantalizm" in ne olduğu sorusu kişiden kişiye farklılık arz etse de oryantalizm teriminin XIX. yüzyılda kurumsallaştığı bilinen bir gerçektir.⁴

¹ Edward Said, *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel, İstanbul, 1998, 9.

² Hüseyin Yaşar, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, İstanbul, 2010, 19.

³ Yücel Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII, İstanbul (2007): 429.

⁴ Bulut, "Oryantalizm", 429.

Batı dünyasında, bugüne kadar Kur'an'ı Kerim merkezli çalışmalar yalnızca akademisyenler tarafından kaleme alınmamıştır. Araştırmacılar, yazarlar, siyaset adamları, gazeteciler ve muhabirler tarafından yazılmış pek çok İslami eser, makale, köşe yazısı ve kurumsal çalışma ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmaların bu denli çok olmasının altında yatan sebepleri Tayyar Altıkulaç'ın ifadeleriyle iki kategoride açıklamak mümkündür. Hocanın kategorisine göre birinci grup araştırmacılar akademik temelle ve bilimsel bir gaye ile çalışma yapanlardır.⁵ Altıkulaç'a göre bu kategorideki kişiler bir nevi ilim için ilim yapanlardır. İkinci grup ise Kur'an'ın güvenilirliğine gölge düşürmeye çalışan ve farklı amaçlara hizmet eden sözde araştırmacılarıdır. Nitekim Jeffery'e göre, Kur'an, Müslüman bireye, Tevrat'ın bir Musevi'ye, İncil'in ise bir Hristiyan'a etkisinden çok daha fazla müdahil olmaktadır.⁶ Jeffery'nin görüşünden yola çıkarak söyleyebiliriz ki araştırmacılar Müslümanların Kur'an ile güçlü ilişkisinin farkındadırlar. Bu sebeple, Altıkulaç'ın bahsettiği Müslüman dünyaya yahut Müslümanlara antipati besleyen araştırmacılar, Kur'an'ı Müslüman dünyada etkisiz hale getirmek için Onun bir değişim süreci geçirdiğini kanıtlamaya çalıştıkları düşünülmektedir. Zira Cerrahoğlu, batının doğu coğrafyasında İslam dini dışındaki herhangi bir dine ya da o dinin kutsal kitabına yaklaşım tarzı ve hoşgörüsü ile İslam'a ve

⁵ Dr. Tayyar Altıkulaç ile 29 Mayıs Üniversitesi'nde 12 Eylül 2018 tarihinde saat: 11'de yapılan röportajdan yararlanılmıştır.

⁶ Arthur Jeffery, *The Quran as Scripture*, Russel f. Moore Co, New York 1952, 41.

Kur'an'a olan söylemleri mukayese edildiğinde farkın açıkça görüleceğini ifade etmektedir.⁷

Batılı araştırmacılar kendi kutsal kitaplarını zihin dünyalarında temele koydukları için Hristiyanlığa mensup araştırmacılar Kur'an'ı İncil ile Yahudiliğe mensup araştırmacılar ise Tevrat ile kıyaslamaktadırlar. Bu sebeple hem objektif bakış açısı ortadan kalkmış hem de sert ifadeler ve asılsız söylemlerle zaman zaman akademik üsluptan uzaklaşılmıştır. Zira Batıda İşlam üzerine yapılan çalışmaların öncülerinin bilim adamları değil din adamları olması; finans kaynaklarını da dini kurumların ve kiliselerin oluşturması bu noktada önemli bir ayrıntıdır.⁸

Müslüman bir araştırmacı olan Carl W. Ernst, bahsettiğimiz şekilde Kur'an'a karşı önyargılı olan araştırmacıların, Kur'an metnini bir bütün olarak anlamaya ve ele almaya çalışmak yerine konunun bütünüyle alakası olmayan ayetleri alıp onlara uç manalar yüklemekte olduklarını ileri sürmektedir.⁹ Nitekim bir oryantalist olarak Harald Motzki'nin Kur'an'ın kalitesini ve güvenilirliğini her geçen gün kaybetmekte olan tarihsel bir eser ve gelişime

⁷ İsmail Cerrahoğlu, "Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, 31, 1, (1990):114.

⁸ Bkz. Samir Khalil Samir SJ, "Alphonse Mingana", *Mingana Sempozyumu*, Birmingham, 1990, 5,6. M. Manazır Ahsan, "BELL, Richard", *DİA*, İstanbul, 1992, 5, 423. Tahsin Görgün, "WATT, William Montgomery", *DİA*, 43, 2013, 148.

⁹ Carl W. Ernst, *How to Read the Qur'an: A New Guide, with Select Translations*, 1.

katkısı olmayan, bir yerlerde İslam'ın ilk yıllarındaki toplumun dini kültürünü canlı tutan bir kitap¹⁰ olduğunu ifade etmesi Ernst'i destekler niteliktedir. Buna göre Kur'an'ın takipçilerinin dini ve toplumsal gelişimine katkı sağlamak yerine ilk dönem Arap kültürünü anlatan yazılı bir metin olduğu söylenilebilmektedir.

Her ne sebeple olursa olsun dünya üzerinde pek çok oryantalist bilim insanı Kur'an'ı tümüyle anlamayı ve Kur'an'a dair ayrıntılara vakıf olmayı kendilerine görev addetmişlerdir. Bunun altında yatan sebeplerin samimi ve olumlu olmadığı görüşünü savunan Müslüman araştırmacıların çalışmalarında oryantalistlere dair genel ifadeler ve oryantalistlerin düşünceleri konusunda önyargılar ve olumsuz genellemeler görmek mümkündür. Ancak ifade etmek gerekir ki, Kur'an'ı anlamak Müslümanları tanımak/ anlamak için yeterli değildir. Bu nedenle eğer Batılı araştırmacıların Kur'an'ı anlama istekleri Müslümanları deyim yerindeyse “çözme” isteğinden ileri geliyorsa bu isabetli olmayan bir yaklaşım olacaktır. Zira bu yaklaşıma göre Müslümanları anlamak için tarih, ekonomi, politika ve kültürler hakkında bilgi edinmenin bir gereği ve önemi yoktur.¹¹ Bu da tüm insanlığın yapısı hakkında yalnızca kutsal

¹⁰ Motzki, Harald, “The Collection of the Qur'an”, *Der Islam Bd. 78.S*, 2001, 3- 4. John Wansbrough, *Quranic Studies*, (Oxford 1977), 1- 52, Harald Motzki, “The Collection of the Qur'an”, çev. Türcan, Selim, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006/2, V:10, 133- 134.

¹¹Ernst, *Read the Qur'an*, 5.

kitaplardan çıkarımlar yapmanın mümkün olduğu sonucunu doğuracaktır ki bunun sağlıklı tanıma yolu olacağı çok şüphelidir.

Çalışmamız, İngilizce oryantalistik literatürde kıraatın ne olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Bunu yaparken okuyucuya oryantalist literatürdeki kıraat algısının, İslam dünyasındaki kıraat olgusunu ne kadar yansıttığını karşılaştırma imkanı sunulmaktadır. Öte yandan varsa yanlış anlaşılmanın nereden kaynaklandığı ve islamafobinin ortadan kalkması adına bu yanlış anlaşılmanın nasıl düzeltilebileceği konusunda düşünme fırsatı sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmamızın bir diğer amacı da, Kur'an'ın sözlü ve yazılı aktarım geleneğinin ana unsurlarından olan kıraat kültürünün ilgili oryantalist literatürde nasıl algılandığını okuyucuya sunmaktır.

2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Batı'daki Kur'an çalışmalarını incelediğimizde bu çalışmaların Kur'an tarihi, Kur'an dili, Kur'an'ın kaynağı gibi her biri kendi bünyesinde derinlik arz eden başlıklara ayrıldığını görmekteyiz. Ancak İslam dinini tanımak ve tanıtmaktan ziyade tenkit amaçlı ve tenkit ağırlıklı çalışmaların Ignaz Goldziher'le başladığını söylemek mümkündür.¹² Nöldeke'nin başlattığı Kur'an tarihini detaylı olarak inceleme akımının son varisi kabul edilen Ignaz Goldziher, Kur'an çalışmalarını eleştirel üslupla sürdürmüştür.¹³ Ancak ister

¹² İsmail Cerrahoğlu, "Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, 31, 1, (1990), 114.

¹³Cerrahoğlu, "Oryantalizm", 114.

eleştirel ister bilimsel ve objektif olsun batıda Kur'an üzerine yapılan akademik araştırma ve birikimler elbette bununla sınırlı değildir. Oluşturulan bu birikimin bizi ilgilendiren kısmı kıraat ilmi kapsamında olanlardır. Biz de araştırmamızın konusu gereği kıraat konusu ve kıraat konusu ile ilişkilendirilen kısımları ele alıp batıda bu alandaki çalışmaların seyrini okuyucuya sunma çabasında bulunmaktayız.

Avrupa'da yapılan Kıraat araştırmalarını ve gelişen olayları ele alırken bazı isimler ve eserler dikkatimizi çekmektedir. Pek çok oryantalist araştırmacı, yazar, siyaset adamı, gazeteci ve muhabir olmak üzere Kur'an'ı Kerim ve Kıraat farklılıkları alanında sayısız eser, makale, köşe yazısı ve kurumsal çalışma ortaya koymuşlardır. Bu isimlerin eserlerindeki ortak nokta, Kur'an'a ve Kıraat konusuna eleştirel yaklaşmış olmalarıdır.

Batıda neşredilen tüm kitap ve makalelerin ele alınması, çalışmamızın yüksek lisans tezi olmasından ötürü araştırmamızın kapsamını açacağından, çalışmamızı akademik sahada kıraat alanında öne çıkan İngilizce literatür ile sınırlandırdık.

Çalışmamız boyunca kullandığımız "batı" kelimesi ile Avrupa kıtası ve ülkemizin batısına tekabül eden tüm ülkeler ifade edilmekte olup; "batılı araştırmacı" tabirleriyle de bu ülkelerde doğmuş veya yaşamış bilim insanları kastedilmektedir. Belirtmek isteriz ki araştırmacılarımız içerisinde farklı kıtalardan oryantalistler bulmak da mümkündür. Ancak biz tezimizde kolay ifade etmek adına çoğunlukla batılı demeyi uygun gördük. Bununla birlikte kullandığımız "oryantalist" kelimesi ile hem Müslüman olmayan ancak İslam

üzerine araştırmalar yapan bilim insanları, hem de bu bilim insanlarının oluşturduğu zihniyet ve birikimler bütünüünün ifadesi amaçlanmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmamız deskriptif bir çalışmadır. Araştırmamızda batıdaki kıraat algısını anlatmadan evvel batının Kur'an çalışmalarını kısa bir şekilde naklederek batıdaki kıraat algısının zihinlerde şekillenmesini istedik. Çalışmamızı iki bölümden oluşturduk. İlk bölümde araştırmamız için önem arz eden iki konudan bahsettik. İlk olarak Batı'daki Kur'an araştırmalarının genel bir özetini sunduk. Avrupa'daki Kur'an araştırmalarının hangi yıllarda başladığını, hangi bölgelerde ve hangi ülkelerde yapıldığını aktardık. Çalışmaların kıraat özeline nasıl indiğini belirttik. Araştırmamızda öne çıkan oryantalistleri ve onların eserlerini tanıttık. Bunu yapmakla kıraat hakkında sahip oldukları görüşlerin arka planını sunmayı hedefledik.

İkinci bölümde ilgili araştırmacıların kıraat konusu hakkındaki görüşlerine geniş çerçevede yer verdik. Bunu yaparken İslami çizgileri de sunarak okuyucunun tabloyu görmesini amaçladık. Yedi başlıktan oluşan bu bölümümüzde başlangıç olarak kıraat tabiri üzerinde durduk. Oryantalistlerin kıraat kelimesi ile neyi anladıkları ve neyi ifade ettiklerini aktardık. Daha sonra kaynaklarımızdaki oryantalistlerin Kur'an tarihinde kıraat alimi kategorisine kimleri dahil ettiklerini belirttik. Ardından kıraat tarihini sözlü ve yazılı tarihi olarak ayrı ayrı ele aldık. Sonrasında kaynaklarımız kapsamındaki oryantalistlerin kıraat farklılığı konusundaki görüşlerini ve bakış açılarını aktardık. Bu farklılıkların nedenlerini oryantalistlerin görüşleri doğrultusunda ortografik yani dilbilimsel etkenlerden kaynaklanan faktörlerin -ki pek çoğu bilinç dışı faktörler- alt başlıklarla izahını yaptık. Daha sonra oryantalistlerin

ayetlere bilinçli olarak yapılan ekleme yahut çıkarmalara ilişkin görüşlerini sunduk. Metinlere yapılan müdahale ve düzenlemeler konusundaki yaklaşımlarını da yansıttıktan sonra son olarak Müslüman kıraat perspektifinde son derece önemli teşkil eden konulardan biri olan yedi harf ve yedi kıraat konusunu kaynaklarımızdaki oryantalist bakış açısıyla naklettik.

Çalışmamızı hazırlarken tüm oryantalistler ile tüm İngilizce kaynaklar değil yalnızca öne çıkan oryantalist isimler ve çalışmalar değerlendirilmiştir.

Bu alanda Türkiye’de tezimize öncülük eden bir takım çalışmalar bulunmaktadır. Abdurrahman Çetin *Kur’an’ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*¹⁴ kitabının “Kıraatlara Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar” bölümünde Alman oryantalist Ignaz Goldziher’in görüşlerine yer vermiştir. Çetin aynı konuda “Kur’an Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar”¹⁵ başlıklı bir de makale yayınlamıştır. Çetin’in kitabından istifade eden Khayala Aliyeva “Kıraatlara Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar”¹⁶ adlı makalesini kaleme almıştır. Bunun yanı sıra, Mesut Okumuş “Oryantalizmin Kıraat Farklılıklarına Bakışının Tenkidi- Arthur Jeffery Örneği-“¹⁷, Abdülhamit Birişik

¹⁴ Abdurrahman Çetin, *Kur’an’ın İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar - Oryantalistlerin Görüşleri-*, İstanbul, 2013.

¹⁵ Abdurrahman Çetin, “Kur’an Kıraatlarına Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar”, *Marife Bilimsel Birikim Dergisi*, Oryantalizm, 3 (2002).

¹⁶ editor@turkata.com

¹⁷ Mesut Okumuş, “Oryantalizmin Kıraat Farklılıklarına Bakışının Tenkidi- Arthur Jeffery Örneği-“, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2011).

“Oryantalistik Araştırmalarda Kıraat Konusu”¹⁸, İsmail Cerrahoğlu
“Oryantalizm ve Batıda Kur’an ve Kur’an İlimleri Üzerine Araştırmalar”¹⁹,
Yusuf Alemdar “Oryantalistlerin Kurra’ya Yaklaşımları”²⁰, Hafsa Nasreen,
“Oryantalistlerin Kur’an Üzerine İddiaları – Eleştirel Bir Çalışma-”²¹
çalışmalarını eklemek mümkündür.

Çalışmamızın yukarıda bahsettiğimiz çalışmalardan en önemli farkı,
kıraat konusu merkezli yapılmış olması ve incelenen oryantalist sayısı
bakımından daha kapsamlı olmasıdır.

Netice itibariyle tezimiz oryantalist literatürde kıraat konusunun ne
ifade ettiği, Türk ve İslam akademisine kazandırma çabasıyla hazırlanmıştır.
Dil engelini aşarak düşünceler arasındaki iletişimi tesis etme noktasında önem
arz eden tezimiz, kıraat alanında oryantalist sayısı ve konu bütünlüğü
bakımından hazırlanmış en kapsamlı çalışmadır. Ancak böyle bir çalışmanın
oryantalistik görüşlerin yalnızca İngilizce kaynaklarda bulunanları değil tüm
kaynakları kapsaması gerektiği kanaatindeyiz. Bu bağlamda tezimizin gelecek
çalışmalara ışık tutması en büyük temennimizdir.

¹⁸ Abdülhamit Birışık, “Oryantalistik Araştırmalarda Kıraat Konusu”, *Tarihten
Günümüze Kıraat İlmî Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, İstanbul 2012.

¹⁹ İsmail Cerrahoğlu, “Oryantalizm” ve Batıda Kur’an ve Kur’an İlimleri
Üzerine Araştırmalar”, *AÜİFD*, 31, 1, (1990).

²⁰ Yusuf Alemdar, “Oryantalistlerin Kurra’ya Yaklaşımları”, *CÜ. İlahiyat
Fakültesi Dergisi*, XII/2 (2008)

²¹ Hafsa Nasreen, “Oryantalistlerin Kur’an Üzerine İddiaları – Eleştirel Bir
Çalışma-”, çev. Ozat Shamshiyev, *ERUIFD*, 1/16 (2013).

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK LİTERATÜRDE KIRAAT ÇALIŞMALARININ TARİHİ SEYRİ VE KIRAAT ALANINDA ÖNE ÇIKAN İSİMLER

1. Batıdaki Kur'an Çalışmalarının Kıraat Özeline Yansıması

Doğu coğrafyasında büyük medeniyetlere temas ve tesir etmiş olan İslam dini Hz. Muhammed'in onu tebliğ ettiği ilk günden beri muhtelif din ve beldeler için merak konusu olmuştur. Ancak bu merakın Batıyı ne zaman harekete geçirdiği kesin olarak bilinmemektedir. İlk Oryantalist hareketlerin Emevilere hatta Peygamber dönemindeki Necran Hristiyanlarına kadar uzandığı iddia edilse de²² kaynaklarda karşılaştığımız ortak görüşe göre oryantalist hareketler ilk defa Haçlı Seferleri esnasında başlamıştır.²³

Arapça'nın Semitik kökenli olması ve İbranice ile benzerliklerinin bulunması Orta çağ devrinde batının dikkatini celp etmiş, bu şekilde İslam dinine ve İslam dininin dili olan Arapça'ya eğilim ve tercüme faaliyetleri önem kazanmıştır. Rönesans dönemine kadar ülkeler bünyesinde bireysel yürütülen çalışmalar, Rönesans dönemiyle birlikte kurumsallaşmış ve Avrupa'nın ortak eğilimi haline gelmiştir. Bu sebeple de 1312'deki Viyana Konsili'nde Arapça

²² Hüseyin Yaşar, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 19.

²³ Cerrahoğlu, "Oryantalizm", 105-106.

kürsülerinin açılması kararlaştırılmış ve İslam'a dair çalışmalar Arap dili üzerinden başlatılmıştır. Çalışmalar neticesinde Fransa'da Arapça kürsüsünün kurulmasını sağlayan Guillaume Postel, 1539 yılında *Grammatica Arabica* adındaki eserini yayınlamıştır.²⁴ Bu eserle birlikte İstisrak ilminin merkezi konumuna gelen Fransa, sonrasında hazırlanan *Cluny Corpus* adındaki antolojiler ile de çalışmalarının kapsamını genişletmiştir.²⁵

Batıyı İslam dinine yönelten temayül, doğal olarak onları İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'ı tanıma ve anlama eğilimine de itmiştir. Kur'an merkezli çalışmalara ilk adım 1143 yılında İngiliz asıllı tercüman Robert of Ketton (ö. 1160) tarafından Kur'an'ın Latince'ye çevrilmesiyle atılmıştır.²⁶ Toledo'da yayınlanan *Corpus Toletanum* adındaki bu çevirinin dili Latince'dir.²⁷ Alman araştırmacı Rudi Paret'e (ö.1983) göre Batıdaki İslam dini üzerine çalışmalar bu eserle başlamıştır.²⁸ Çeviri, sonraki araştırmacılar ve çalışmalar için öncü kaynak olması nedeniyle batı adına büyük önem arz etmektedir. Neşredilen çevirinin ilgi çektiğini gören Florasanlı Rahip Ricoldo Pennini 1300 yılında ikinci Kur'an çevirisini "*Libellus Contra Legem Saracenorum*" ortaya

²⁴ Yücel, "Oryantalizm", 429.

²⁵ Yücel, "Oryantalizm," 429.

²⁶ Cerrahoğlu, "Oryantalizm",105-106.

²⁷ Sine Demirkıvıran, "Ortaçağ'da Batıda Yapılan İlk Kur'an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri",*Akademik İncelemeler Dergisi*,9 (2014): 238

²⁸ Esra Gözeler vd.,"Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak", *AÜİFD*, 53:2 (2012): 220

koymuştur.²⁹ Martin Luther'in (ö.1546) yaptığı Kur'an tercümesinde bu eserden faydalanması³⁰ ve bu eserin Avrupayı Kur'an tercümesi çalışmalarına teşvik etmesi, yapılan tercümelerin geniş kitlelere ulaşmasına vesile olması bakımından önemlidir. İstanbul'un Fethi'nden hemen sonra Nikolaus von Kues (ö.1464) tarafından kaleme alınan *Cribratio Alcorani* ise Avrupa'daki Kur'an tercümelerini bir adım öteye taşıyarak Hermenötik yaklaşım tarzıyla Kur'an'ı incelemiş ve çevirmiştir.³¹ Bu yaklaşım, çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Bahsi geçen eserin, Batıdaki Kur'an çalışmalarının Ortaçağdan Modern çağa geçiş eseri olduğunu ifade etmek mümkündür. Zira orta çağda çeviri ağırlıklı yapılan çalışmalar, bu eserle birlikte yorumlamaya dayalı olarak yeni bir boyut ve yön kazanmıştır.

Modern dönem Kur'an ve oryantalizm çalışmalarına ışık tutan ilk eser 1843 yılında Gustave Weil (ö.1889) tarafından kaleme alınmıştır. XIX. Yüzyılda Avrupa'da Kur'an metninin tarihi bir tenkit çerçevesinde okunmasıyla, Kur'an alanındaki çalışmalar farklı bir noktaya taşınmıştır. Bugün karşılaştığımız Batının Kur'an tarihi algısını oluşturan zeminin ve oryantalizm merkezli akademik problemlerin temelini bu dönemde atıldığını söylemek mümkündür.

Nikolaus von Kues ile başlayıp Gustave Weil ve William Muir ile sürdürülen eleştirel akımın mirasını Alman asıllı Theodor Nöldeke

²⁹ Demirkıvıran, "Kur'an Çevirileri", 240.

³⁰ Demirkıvıran, "Kur'an Çevirileri", 241.

³¹ Demirkıvıran, "Kur'an Çevirileri", 243.

devralmıştır. Yazdığı “*Geschichte des Qorans*” isimli eseri kendisinden sonra gelen neslin temel kaynağını oluşturmaktadır.³² Araştırmalarında titiz bir çalışma üslubuna sahip olan Nöldeke, Kur’an tarihi alanındaki eserini güncellemek için yeniden basmak istese de buna ömrü vefa etmemiş ve görevi öğrencisi Friedrich Schwalley’e (d.1863-ö.1919) devretmiştir. Schwalley araştırmalarını hocası Nöldeke kadar hassasiyetle sürdürmüş ve uzun çabalar neticesinde ilk iki cildini neşretmiştir. Üçüncü cildin üzerinde çalışan Schwalley’in ölümü üzerine araştırmanın başına Gotthelf Bergsträßer (d.1886-ö.1933) geçmiştir. Ancak Bergsträßer’in ani ve erken ölümünün ardından Otto Pretzl (d.1893-ö.1941) üçüncü cildin neşrini akademiye sunmuştur. Çalışma, üzerinde Batılı pek çok araştırmacının emeği ve işbirliği olması sebebiyle kayda değerdir.³³

Bu dönemden sonra çalışmamızda işlediğimiz, gerek Kur’an’ı tenkit etmek için gerekse araştırma kapsamında incelenen konulardan biri de Kur’an kıraatı ve farklılıkları olmuştur. Bu şekilde batıda aktif olarak Haçlı seferleri sırasında başlayıp günümüzde hala sürmekte olan çalışmalar, konusu Kur’an ve kıraatı olduğu için bizi de yakından ilgilendirmektedir.

Özetle ifade edecek olursak, batıda Arapça dersleri ile başlayan çalışmalar, Kur’an tercümelemleri ve Kur’an incelemeleriyle devam etmiştir. Sonrasında Goldziher ile kazanılan eleştirel akım çalışmalara kıraat konusunu da dahil etmiştir. Zira kıraat farklılıkları her daim oryantalist araştırmacılar için

³² Cerrahoğlu, “Oryantalizm”, 108-109.

³³ Cerrahoğlu, “Oryantalizm”, 110.

deyim yerindeyse Müslümanların “yumuşak karnı” olmuştur. Son asırlara kadar kıraat konusu Kur’an başlığı altında ele alınıp çalışmalarda dolaylı olarak yer alınırken, son dönemlerde daha bağımsız bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle öncelikle Batının süregelen Kur’an çalışmalarını özlü bir şekilde verip zihinlerde netleşmesini istedik. Son yüzyılda yapılan Kıraat araştırmalarını ve gelişen olayları ele alırken, araştırmalarındaki derinlik ve disiplin bakımından özellikle bazı isimler dikkatimizi çekmektedir. Şimdi tezimiz için öne çıkan bu batılı araştırmacılara kısaca yer vermek istiyoruz.

2. Kıraat Alanında Öne Çıkan Oryantalist İsimler ve Eserler

Araştırmamızda incelediğimiz eserler ve onların müelliflerinden kısaca bahsetmenin tezin bütününe kavrama ve arka planını yakalama açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. İngilizce Oryantalist literatürü tanıma noktasında ehemmiyet arz eden müelliflerimiz kronolojik sıra ile ele alınacaktır.

2.1 William Muir (ö.1905)

Aslen İskoç olan araştırmacı William Muir, 1819 yılında İskoçya’nın Glasgow şehrinde doğdu. Araştırmacı Hindistan’da ve İngiltere’de siyasi görevlerde bulunmuştur. Uzun yıllar Hindistan’da yaşayan Muir, orada bulunduğu sırada gerçekleşen Sipahi Ayaklanması esnasında önemli bir pozisyonda görev almış ve ayaklanmanın bastırılmasına katkı sağlamıştır.³⁴ Bu olay üzerine Muir, siyasi hayatındaki başarılı kişiliğinden ötürü İngiltere’de (Sir) ünvanı almıştır.

³⁴ Christine Woodhead, “Muir, Sir William”, *DİA*, İstanbul, 31, (2006): 94.

Esasen Hint-Avrupa dil ailesine mensup Sanskrit dili ve edebiyatı alanında uzman olan³⁵ William Muir, daha çok Arap dili ve edebiyatı üzerinde yoğunlaşmıştır. Farklı konularda eser sahibi olan araştırmacı, siyasi kimliğinin de etkisiyle Urduca kaleme aldığı *The Coran, and the Testimony it Bears to the Holy Scriptures* çalışmasında bazı Kur'an ayetlerinin ve tefsir kaynaklarının Hristiyan vahyini teyit ettiğini göstermeye çalışmıştır. Araştırmacının eseri, bu noktada tezimiz açısından önem arz etmektedir.

2.2. Theodor Nöldeke (ö.1930)

Alman asıllı Oryantalist Theodor Nöldeke 1836 Harburg doğumludur. Araştırmacı, küçük yaşlarda Protestan ve şarkiyatçı iki hocadan ders alıp içlerinde Türkçe'nin de bulunduğu Sami dillerini öğrenmesiyle eğitim hayatını ve çalışmalarını şekillendirmiştir.³⁶ Strassburg Üniversitesi'nin Sami dilleri profesörlüğü ve doğu ilimleri merkezi yöneticiliği görevlerinde bulunmuş olan Nöldeke, 1906 yılında akademik hayatını sonlandırmıştır.³⁷ Friedrich Schwalley, Carl Brockelmann gibi oryantalist sahada adı duyulan araştırmacılar yetiştirmiş olan Nöldeke'nin en ciddi çalışması *Geschichte des Qorāns* adlı eseri Kur'an'ın tarihini derinlemesine araştırdığı projesinin kaynağıdır.

³⁵ Hilal Görgün, "Theodor Nöldeke", *DİA*, İstanbul,33, (2007): 217.

³⁶ Görgün, "Theodor Nöldeke", 217.

³⁷ Görgün, "Theodor Nöldeke", 217.

Batının Kuran ve Kur'an tarihine olan merakı Nöldeke'nin *Geschichte des Qorāns* kitabı ile 1860 yılında başlamış, ardından Goldziher, *Richtungen* isimli eseriyle bu akımı devam ettirmiştir. Ancak bu çalışmalar Bergstrasser'ın Nöldeke'nin *Geschichte*'sini revize edene kadar sistemli bir muamele görmemiştir.³⁸ Nöldeke, *History of the Qur'an* adlı eseri Friedrich Schwally, Gotthelf Bergsträßer ve Otto Pretzl ile birlikte kaleme almıştır. Aslı *Geschichte des Qorāns* kitabının ikinci baskısı olan eser³⁹, Kur'an tarihini en kapsamlı ele alan ilk çalışma olmasının yanı sıra pek çok araştırmacı tarafından ortak ve organize olarak yapılan ilk proje ve çalışmadır. Nöldeke'nin izinden giden araştırmacılar onun başlattığı çalışmada Kur'an'ın kaynağından başlayarak vahiy süreci, mekki sureler, medeni sureler, halifeler dönemindeki gelişmeler ile 19. Yüzyılda Hristiyanların Kur'an araştırmaları, Kur'an'ın varyantları ve el yazması nüshalarını kapsayan verilerini büyük bir titizlikle ortaya koymuşlardır. Eser, araştırmacının Kur'an'ın varyantlarına dair ifadelerine yer vermesi nedeniyle kaynağımızı oluşturmaktadır.

Sami dillerine hakim olan Nöldeke'ye göre Kur'an'da kullanılan kelimeler, deyimler ve sözcük kalıpları metnin dönemini göstermektedir.⁴⁰ Ancak eserinde Kur'an'ın toplanması, ayet ve surelerin sıralanmasına dair rivayetlerle ilgili olarak bazı şüpheler oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

³⁸Arthur Jeffery, *Materials for the History of the Text of the Qur'an*, E.J.Brill, London, 1937, 3.

³⁹ Görgün, "Theodor Nöldeke", 217.

⁴⁰ Görgün, "Theodor Nöldeke", 217.

Nöldeke, bu konuda mevcut rivayetleri incelemek yerine Kur'an'ı Hz. Peygamber'in yazdığı herhangi bir kitap gibi ele almış ve ayetlerin sıralanması işini, edebî eleştiri yöntemlerine göre, dil kullanımına dayalı biçimde yorumlamaya çalışmıştır.⁴¹

2.3. Alphonse Mingana (ö.1937)

1878 yılında Irak'ta Hristiyan bir köyde ve Hristiyan bir ailede doğmuş olan araştırmacı Alphonse Mingana'nın asıl adı Hurmiz'dir.⁴² Babası rahip olan Mingana, kendisi de Chaldean -Kaldea-'da rahip olarak görev yapmıştır.⁴³ 1913 yılında Irak'ı terkedip İngiltere'ye yerleşen araştırmacı, üç bin el yazması eserden oluşan *Mingana Koleksiyonu*⁴⁴ ile ünlüdür. Bu koleksiyonlardan biri de Agnes Lewis'in Suez'den satın aldığı nüshalardır.⁴⁵ Araştırmacı

⁴¹ Görgün, "Theodor Nöldeke", 217.

⁴² Samir Khalil Samir SJ, "Alphonse Mingana", *Mingana Sempozyumu*, Birmingham, 1990, 5,6.

⁴³ Samir SJ, "Mingana", 6,7.

⁴⁴ Mingana Koleksiyonu, Mingana'nın 20 farklı dilden oluşan 3 binin üzerinde topladığı el yazması eserlerden oluşmaktadır. Mingana koleksiyonu hakkında ayrıntılı bilgi için

bkz. <https://www.birmingham.ac.uk/facilities/cadbury/archives/mingana/index.aspx>

⁴⁵ Alphonse Mingana, Agnes Smith Lewis, *Leaves From Three Ancient Qurans Possibly Pre-Othmanic with a list of Their Variants*, Cambridge, 1914, Introduction v.

kaynaklarımızdan biri olan *Leaves From Three Ancient Qur'ans*⁴⁶ kitabında da bu nüshalardan bahsetmiştir.

Kitap bölümsüz olarak hazırlanmıştır. Önsözü parşömenlerin sahibi Lewis tarafından yazılmıştır. Kitap baştan sona Lewis'in parşömenlerinin Osman öncesine ait metinler olduğunu kanıtlama çabasıdır. Bu sebeple de kaynaklarımızdan birini teşkil etmektedir.

2.4. Richard Bell (ö.1962)

Richard Bell 1876 yılında İskoçya'da doğmuştur. Eğitim ve akademik hayatı Edinburg Üniversitesi'nde geçmiştir.⁴⁷ Ancak sonrasında dinine hizmet etmek adına üniversiteden ayrılıp 1921 yılına kadar papazlık görevinde bulunmuştur.⁴⁸ Daha sonra tekrar üniversiteye dönen Bell'in konumuz açısından en öne çıkan eseri *The Qur'an Translated with a critical Re-arrangement of the Surahs*'tir. Çalışma daha sonraları *An Introduction to the Qur'an* ismiyle tekrar basılmıştır. Öğrencisi William Montgomery Watt da hocasının kitabını yeniden yorumlayarak çift imza ile *Bell's Introduction to the Qur'an* ismiyle yeniden neşretmiştir.

⁴⁶ Alphonse Mingana, Agnes Smith Lewis, *Leaves From Three Ancient Qurans Possibly Pre-Othmanic with a list of their Variants*, Cambridge, 1914.

⁴⁷ M. Manazır Ahsan, "BELL, Richard", *DİA*, İstanbul, 1992, 5, 423.

⁴⁸ Ahsan, "BELL, Richard", 423.

Bell'in *Introduction to the Qur'an*'i⁴⁹ sekiz bölümden oluşmaktadır. Eser genel itibariyle Muhammed'in hayatı, Kur'an'ın kökeni, Kur'an'ın yapısı ve surelerin sıralanışı konularına değinmiştir.

2.5. Arthur Jeffery (ö.1959)

Avusturyalı araştırmacı Arthur Jeffery, 1892 yılında Melborn'de doğmuştur. Araştırmacı doğduğu şehrin üniversitesi olan Melborn Üniversitesinden mezun olduktan sonra Hindistan'da bir misyoner okulu olarak bilinen Madras Christian College'da öğretmenlik yapmıştır.⁵⁰ İslam dini üzerine eğilimi ve araştırmaları ile tanınan Jeffery, Musa Carullah'tan (ö.1949) ders almıştır. Araştırmacının, Kıraat alanında Oryantalist literatürün önemli eserlerinden kabul edilen *Materials for the History of the Text of the Qur'an* kitabının önsözünde Musa Carullah'a kendisine Şaz kıraatleri okuttuğu için teşekkür etmesi⁵¹bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Jeffery'nin kitabında bahsettiğine göre İslam'ın dördüncü yüzyılında ilk Mushaflar hakkında eser yazan üç kişi⁵²den biri olan İbn Ebu Davud'un (ö.316/929) üç adet yazma nüshası mevcuttur.⁵³ Bunlardan biri Şam'da, diğeri

⁴⁹ Richard Bell, *Introduction to the Qur'an*, Edinburg, 1953.

⁵⁰ Rıza Kurtulmuş, "Arthur Jeffery", *DİA*,23, (2001): 578.

⁵¹ Jeffery, *Materials* x.

⁵²Jeffery bu kişilerin İbnü'l- Enbari, Ibn Ashta ve Ebu Davud olduğunu nakletmektedir. Jeffery, *Materials*,10.

⁵³ Jeffery, *Materials*,10.

Mısır'da ve üçüncüsü de Arthut Jeffery'de bulunmaktadır ki Arthur Jeffery *Materials* kitabını yazarken bizzat bu nüshadan istifade etmiştir.⁵⁴

Mukaddime kısmıyla dikkat çeken eserde Jeffery, el yazması nüshalardan bahseder. Bu nüshaları ilk mushaflar, ikinci mushaflar ve isimsiz mushaflar⁵⁵ olarak sınıflandırır. İlk el yazması Kur'an nüshalarıyla sonradan çoğaltılan toplamda yirmi sekiz adet mushaftan bahseden Jeffery, bu mushafların sahiplerini, kıraatlarını ve farklılıklarını ardından da isimsiz kıraatları nakleder.⁵⁶

Jeffery'nin faydalandığımız diğer eserleri *A Variant Text of the Fatiha*⁵⁷ Fatiha suresinin varyantlarından bahseden bir makale ve *The Qur'an As Scripture*⁵⁸ ise dört pasajdan oluşan bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.6. John Wansbrough (ö.2002)

1928 Amerika doğumlu araştırmacı John Wansbrough Harward Üniversitesi'nde Sami diller üzerine eğitim almıştır. Araştırmacının İslam üzerine yoğunlaşmasının nedeni, Alman oryantalistlerden Joseph Schacht ve

⁵⁴ Jeffery, *Materials*, 13.

⁵⁵ Jeffery'nin isimsiz Mushaflar ile kastettiği kimin yazdığı belli olmayan el yazması nüshalardır.

⁵⁶ Arthur Jeffery, *Materials for the History of the Text of the Qur'an*, E.J.Brill, London, 1937.

⁵⁷ Arthur Jefferyyi "A Variant Text of the Fatiha", *The Moslem World*, 29, 1939.

⁵⁸ Arthur Jeffery, *The Qur'an as Scripture*, New York, 1952

Ignaz Goldziher'dir. Wansbrough'un en önemli çalışmalarından biri *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation*'dir. Schacht ve Goldziher'in etkisi kitapta kendini hissettirmektedir. Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Araştırmacı, genel itibariyle Kur'an çalışmaları, Vahiy konusu, Kur'an'ın toplanması ve Arapçanın kökeni konularına değinmiştir. Eser, Kur'an'ın toplanması esnasında kıraat konularına değinmiş olması nedeniyle kaynaklarımız arasında yer almaktadır.

2.7. John Burton (ö. 2005)

1921 doğumlu olan İngiliz araştırmacı John Burton'un hayatı hakkında pek fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Araştırmacı alanımızda *The Collection of the Qur'an*⁵⁹ adlı eseriyle tanınmaktadır. İki ana bölüme ayrılmış olan çalışma nesh meselesi üzerine yoğunlaşmış bir çalışma olup konumuz ile ilgili olan kısımları Kur'an'ın tamamlanmamış kayıtları ve Kur'an nüshaları başlıklarıdır. Burton çalışmasını hazırlarken hocası Wansbrough gibi Alman oryantalistler Schacht ve Goldziher'in hicretin ikinci ve üçüncü yüzyılında Kur'an'ın toplanmasıyla ilgili hadis uydurulduğu teorisini sürdürmüş ancak Burton, hocasının iddialarını geliştirmiştir.

2.8. Keith Edward Small (ö.2018)

1959 doğumlu olan Keith Small Amerikalıdır. Araştırmacı Kur'an'ın aktarımı konusunda yoğun bir çalışma sürdürmüştür. Semerkant, Topkapı ve

⁵⁹ John Burton, *The Collection of the Qur'an*, Cambridge, 1977

Sana'a nüshalarını inceleyebilmek için seyahat etmiş ve Kur'an nüshalarını yerinde incelemiştir. Small, toplamda 22 el yazması nüshayı incelemiş ve bu nüshalar arasında karşılaştırma yapmıştır. Bu nüshalardan üç tanesi İslam'ın ilk iki yüzyılına ait olup faydalandığı nüshalar Batı Avrupa koleksiyonlarındanndır.⁶⁰

Small, *Textual Criticism and Qur'an Manuscripts* adlı eserinde İbrahim suresini ele almış ve örneklerini bu sure üzerinden vermiştir.⁶¹ Dört bölümden oluşan eserde Kur'an aktarımında meydana gelen kıraat farklılıklarının çeşitleri anlatılmıştır.

Corpus Quranicum projesiyle de yakından ilgili olan Small projenin yürütücülüğünü yapan Angelika Neuwirth ve Michael Marx gibi isimlerle de temas halinde olmuştur.

2.9. Harald Motzki (ö.2019)

1948 yılında Berlin'de Katolik bir ailede dünyaya gelen Harald Motzki, eleştiriyi seven bir karaktere sahiptir. Araştırmacı yaşadığı süre zarfında İslam dini ve Müslümanlar hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır. Bonn

⁶⁰ Small, *Qur'an Manuscripts*, 15.

⁶¹ Small, *Qur'an Manuscripts*, 15.

Üniversitesinde eğitim alırken ilgilendiği metinlerin tarihi tenkidi Motzki'nin çalışmalarına yön vermiştir.⁶²

Kaleme aldığı “The Collection of the Qur'an: A Reconsideration of Western Views in Light of Recent Methodological Developments”⁶³ adlı makalesi çalışmamız için önem arz etmektedir. Araştırmacı makalesinde Kur'an'ın yazılması ve toplanması hususunda diğer oryantalistlerin görüşlerini de içeren rivayetler aktarmaktadır. Ayrıca çalışmasında Kur'an'ın metni ve konu hakkındaki rivayetlerin senetlerini esas alarak bir tarihlendirme araştırması da yapmıştır.

2.10. Gerd Rüdiger Puin

Alman araştırmacı Gerd Rüdiger Puin 1940 Königsberg doğumludur. Halen hayatta olan araştırmacı Saarbrücken'de bulunan Saarland Üniversitesi'nde akademisyendir.⁶⁴ Kur'an el yazmaları uzmanı olan Puin, 1972 yılında San'a'daki parşömenleri incelemiş ve bu nüshaları Osman mushafı ile karşılaştırmıştır. Toplamda on beş binden fazla sayfayı inceleyip

⁶² Özcan Hıdır, “Harald Motzki: Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Çalışmaları ve The Origins of Islamic Jurisprudence Adlı Eseri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 4 (2004): 275.

⁶³ Harald Motzki, “The Collection of the Qur'an: A Reconsideration of Western Views in Light of Recent Methodological Developments”, *Der Islam Dergisi*, 78, (2001).

⁶⁴<https://www.youtube.com/watch?v=qyskRZIVyx0>

kategorize eden Puin Kur'an'ın İslam dininin ortaya çıkışından yaklaşık yüz yıl daha eski olduğunu iddia eder.⁶⁵

Kaleme aldığı makaleler ve editörlüğünü üstlendiği kitaplarda kıraat farklılıklarına değinen araştırmacı, alanımızda bilinen isimlerdendir.

2.11. Christoph Luxenberg

Christoph Luxenberg *The Syro- Aramaic Reading of the Koran: A Contribution to the Decoding of the Language of the Koran* adlı çalışmasıyla bilinen bir araştırmacıdır. Bunun dışında yazar hakkında açık bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak müellifin kimliğini gizlediği, Christoph Luxenberg takma adını kullandığı hatta kendisinin Gerd Rüdiger Puin olabileceği söylenmektedir. National Geographic'in hazırladığı "İslamiyet ve Kur'an: San'a Kuzey'inde Bulunan Parşömenler"⁶⁶ videosunda yüzünü gizleyerek konuşmayı kabul etmiş ve sözcülüğünü, aynı zamanda kitabı Almanca'dan İngilizce'ye de tercüme etmiş olan Dr. Markus Groß üstlenmiştir.

Kitap bölümsüz on sekiz başlıktan meydana gelmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi genel hatlarıyla Kur'an'ı Aramice ve Süryanice gözüyle okumaktan bahseder. Surelerde geçen Süryanice-Aramice kelimeleri, Kur'an'da yanlış yazılan kelimelerin doğru yazılışları ile doğru telaffuzlarını nakleder. Yazar bu eseriyle birtakım eleştiriler almış olsa da Oryantalist dünyada yeni bakış açılarının geliştirilmesine öncülük ettiği söylenebilir.

⁶⁵<https://upclosed.com/people/gerd-r-puin/>

⁶⁶<https://www.youtube.com/watch?v=dKaWDLPykkY>

2.12. Gabriel Said Reynolds

Avustralya asıllı araştırmacı Gabriel Said Reynolds Notre Dame Üniversitesinde İslami ilimler alanında profesördür. Halen hayatta olan ancak hakkında başka bir bilgiye ulaşamadığımız araştırmacı, hiçbir Kur'an elyazması için eksik, farklı ya da sonradan eklenmiş kelimelerin yazılmış olduğu bir "apparatus criticus" bulunmadığını farketmiş ve "new reading of the Qur'an" Kur'an'ı yeni bir gözle okuma çalışmaları başlatmıştır.⁶⁷ Editörlüğünü yaptığı ve mukaddime kısmını yazdığı çalışması *The Qur'an in its Historical Context* üç kısımdan oluşmaktadır. Araştırmacı kitabında son dönem İslami çalışmalarda Kur'an ile ilgili tartışmaları ve eksiklikleri, Kur'an metninin yazımsal ve dilbilimsel arka planını, Kur'an'ın yapısı hakkındaki güncel araştırmaları, Kur'an'ın kaynağı ve yazarı hakkındaki düşünceleri, Kur'an'daki Kehf suresinin Hristiyanlıktaki yeri ve karşılığını nakletmiştir. Kur'an'ın İncil'den ve Hristiyanlıktan etkilenecek oluşturulduğu başlıklara ve Büyük İskender'in Kur'an'da Zülkarnenyn ismiyle anlatıldığına dikkat çekilen çalışmanın son kısmında ise Süryanilerin Kur'an'da nasıl geçtiğine değinilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Kitap pek çok Oryantalist araştırmacının ortak çalışmasıdır. Giriş kısmında Kur'an'ı şekilsel, dilsel ve köken açısından değerlendirmiş olan

⁶⁷ Gabriel Said Reynolds, *The Qur'ân in Its Historical Context*, New York: Routledge, 2008, 1.

Reynolds'un modern zaman Kur'an çalışmalarının dışında eski Mushafı incelemediği görülmektedir.

2.13. Alba Fedeli

İtalyan asıllı araştırmacı Alba Fedeli, 2015 yılında Birmingham Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır. Noja Nosedda'nın (d.1931-ö.2008) direktörlüğündeki Arapça ve İslam bilimleri vakfında çalışmış⁶⁸ olan araştırmacı Kur'an el yazmaları ve Sana'a parşömenleri üzerinde de çalışmaktadır. Araştırmacı dünya üzerinde tarihi henüz belirlenememiş el yazmaları olduğunu ve şüana kadar yapılmamış bir şeyi yapıp o parşömenlerle bugün elimizde bulunan Kur'an arasındaki bağlantıyı kurmak istediğini vurgular.⁶⁹ Aynı zamanda kaynaklarımızdan biri olan "Early Evidences of Variant Readings in Qur'anic Manuscripts"⁷⁰ adlı makalesinde Agnes Smith Lewis'in Kur'an parşömenlerini incelemiştir. Makalesinde Lewis'in serüvenini ve görüşlerini nakleden Fedeli, Lewis'in parşömenlerinin Osman öncesine dayandığı görüşünü destekler.

⁶⁸<https://www.birmingham.ac.uk/staff/profiles/tr/fedeli-alba.aspx>

⁶⁹<https://www.youtube.com/watch?v=KRf3xaApaLc>

⁷⁰ Fedeli, Alba. "Early Evidences of Variant Readings in Qur'anic Manuscripts", *The Hidden Origins of Islam: New Research into Its Earley History*, ed. Karl-Heinz Ohlig ve Gerd R. Puin, United States of America, 1938.

Makalesinde Lewis'in elindeki nüshaların Osman öncesine dayandığı noktasında dilbilimsel delillere yer verdiğinden ötürü kaynaklarımız arasında yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZCE ORYANTALİSTİK LİTERATÜRDE ÖNE ÇIKAN KIRAAT ALGILARI

Kaynaklarımız nispetinde okuyucuya sunacağımız İngilizce oryantalistik literatürdeki kıraata dair yaklaşımlar, yine aynı literatürdeki Kur'an algılarıyla paralellik göstermektedir. *How to Read the Qur'an* kitabında oryantalistlere eleştirel cevaplar veren Müslüman araştırmacı Carl W. Ernst'in aynı kitaptaki ifadelerine göre, bir oryantalist için, Kur'an ile İncil belli başlı konularda benzerlik taşımaktadır. Hatta İncil'i okuyan biri için Kur'an'ın tanıdık gelmesi muhtemeldir.⁷¹ Benzerlik kelimesiyle "aynılık" kelimesinin aynı anlamı ifade etmediğinin altını çizen Ernst, Richard Bell gibi pek çok batılı araştırmacının İslam'ı Hristiyanlığın devamı şeklinde yansıttıklarını ileri sürmektedir.⁷² İleri sürülen bu oryantalist yaklaşım, Kur'an'ı yeni bir dinin kutsal kitabı değil de İncil'in devamı olarak nitelendireceğinden konu Kur'an'ın kaynağı ve içeriği, prensipleri ile yakından ilişkilidir. Öte yandan Kur'an'da bildirilen mesajın kaynağı, üslubu, biçimi, tarihi ve muhatabı mesajın ifade ediliş şeklini yani metnini değiştirmektedir. Bu sebeple aşağıda, inceleyeceğimiz oryantalist literatürde kıraat tabiri, kıraat alimleri ile ayrıca Kur'an kıraatının kaynak, tarih ve yöntem bakımından izahı verilmektedir.

⁷¹Ernst, *Read the Qur'an*, 3.

⁷² Bilal Gökkır, "Oryantalist Literatürde Kur'an'ın Kaynağı Tartışmalarının Kaynağı Disiplinlerarası Bir Yaklaşım", *Bilimname V*, (2004): 62.

1. Kıraat Tabiri ve Alimleri

1.1. Kıraat Tabiri

Kıraat terimi Arapça قراءَة (okumalar) kelimesi olup قرا (okumak) kelimesinin çoğuludur.⁷³ Mehmet Ünal'ın ifadesiyle:

“Terim olarak Kıraat, Kıraat imamlarından her birinin, belirli rivayet ve tarikleri kullanarak kendilerine has üslup ve kurallar ile Kur'an'ı tilavet etmesine denir.”⁷⁴

Kıraatlar, kıraat imamları tarafından sözlü olarak nakledilen ve kaynağı peygambere dayanan bir sistemdir.⁷⁵

Ancak oryantalist literatüre baktığımızda İslami tanımdan farklı olarak bir oryantalist olan Arthur Jeffery'nin *Materials* kitabında Hz. Osman'ın mushafı ortaya çıkmadan önce Suriye'de İbn Abbas'ın kıraatının popüler olduğunu söyleyerek kıraat ile mushaf kelimelerinin aynı anlama geldiğine vurgu yapmaktadır.⁷⁶ Kıraat ile mushafın aynı anlama geldiği ve mushafın da esasen sözlü kıraat ya da harf değil, yazılı metni ifade ettiği görüşünü İbn Ebu Davud'a dayandıran Jeffery'e göre Hz. Osman'ın mushafından önceki kitaplara, tamamlanmamış olsa bile elde bulunan, Kur'an'a ait her türlü

⁷³ Mehmet Ünal, “Kur'an'ın Fonetik Naklinin Tarihi Kıraat İlmî ve Kısa Tarihi”, *Tefsir*, ed. Mehmet Akif Koç, Ankara, 2015, 62.

⁷⁴ Ünal, “Kıraat İlmî ve Kısa Tarihi”, 61.

⁷⁵ Ünal, “Kıraat İlmî ve Kısa Tarihi”, 61.

⁷⁶ Jeffery, *Materials*, 114.

materyale mushaf/kıraat denilmektedir.⁷⁷ Bu bağlamda oryantalist literatürde bahsedilen kıraat terimi ile Mushaf, mushaf terimi ile de kıraat kelimesi ifade edilmektedir.

Oryantalist literatürdeki kıraat algısı ile ilgili bu tanım ve tasnif esasen çalışmamızı yönlendirme noktasında önem arz etmektedir. Bu oryantalist tanım ve yaklaşım, Kıraat alimi başlığındaki oryantalistlerin düşünceleri ile desteklenecektir.

1.2. Kıraat Alimleri

İngilizce oryantalist literatürde kıraat alimi kimdir sorusuna yanıt ararken, bu alanda çalışma yapan araştırmacıların hemen hemen aynı kişiler üzerinden çalışmalarını sürdürdüklerini görmekteyiz. Literatürde karşılaştığımız en meşhur kıraat alimleri Abdullah b. Abbas (ö.68/687), Übey b. Ka'b (ö.33/654), ve Abdullah b. Mes'ud'dur (ö.32/652). Abdullah b. Abbas için "kıraat alanının babası" ifadesini kullanan Jeffery'e göre İbn Abbas'ın bir ekol olması ve hem tefsir hem de kıraat sahasında bu vasıfla anılmasının sebebi; Kur'an çalışmalarıyla ilgili olan bütün kaynakları kullanmış olmasından ileri gelmektedir.⁷⁸ Jeffery'nin kanaatine göre bu birikim İbn Abbas'ı kıraatı en çok nakledilen hocalardan biri yapmıştır. Mingana ise listesinde ön sıralara İbn Abbas'ı değil Übey b. Ka'b'ı almayı uygun görmüştür. Nitekim oryantalist Alphonse Mingana Kur'an'ı doğru bir şekilde

⁷⁷ Jeffery, *Materials*, 13.

⁷⁸ Jeffery, *Materials*, 15.

okumanın ve onu öğrenmenin tek yolunun bir kıraat hocasından ders almak olduğunu ve kıraat alanında önemini hiçbir zaman kaybetmeyecek olan karilerin Abdullah b. Mes'ud ve Übey b. Ka'b olduğunu nakleder.⁷⁹

Jeffery'nin, İbn Ebu Davud'un (ö.316/929) eseri üzerinde yaptığı incelemeler göstermektedir ki Jeffery için kıraat aliminin meşhur olması, kendisinden ne kadar kıraat rivayet edildiği ile ölçülmektedir.⁸⁰ Bu nedenle araştırmacı ilk nesil nüshaları ve onlardan türeyen ikinci nesil nüshaları incelemiş ve bir liste oluşturmuştur. Araştırmacının ilk nüshalar dediği sahabenin elinde bulunan ve onlara ait olan nüshalardır. İkinci nüshalar ise ilk nesil nüshalardan türemiş, peygamberden sonraki dönemde oluşturulan nüshalardır.⁸¹ İkinci nesil nüsha kategorisindeki eserlerin neredeyse tamamı İbn Mes'ud kıraatını esas alan nüshalardır.⁸² Arthur Jeffery, İbn Ebu Davud'un oluşturduğu ilk nüshalar listesine eklemeler yapmış ve ortaya Tablo 1⁸³'deki gibi yeni bir liste çıkarmıştır. Jeffery'nin bu listeyi oluştururken isnatları ve referanslarını göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yaptığını söylemek gerekmektedir.

⁷⁹ Alphonse Mingana, "The Transmission of the Koran", *Journal of Egyptian and Oriental Society*, 1916, 231.

⁸⁰ Jeffery, *Materials*, 14.

⁸¹ Jeffery, *Materials*, 14.

⁸² Jeffery, *Materials*, 14.

⁸³ Jeffery, *Materials*, 14.

İLK NESİL NÜSHALAR			İKİNCİ NESİL NÜSHALAR		
1	İbn Mesud	33 s.	1	El-Esved b. Yezid	74 s.
2	Übey b. Ka'b	29 s.	2	Alkame b. Kays	62 s.
3	Ali b. Ebi Talib	40 s.	3	Hittan b. Abdullah	73 s.
4	İbn Abbas	68 s.	4	Said b. Cübeyr	94 s.
5	Ebu Musa el-Eşari	44 s.	5	Talha b. Musarrif	112 s.
6	Hafsa	45 s.	6	İkrime EbuAbdullah	105 s.
7	Enes b. Malik	91 s.	7	Mücahid b. Cebr	101 s.
8	Ömer b. Hattab	23 s.	8	Ata b. Ebi Rabbah	115 s.
9	Zeyd b. Sabit	48 s.	9	Er-Rabi b. Huseym	64 s.
10	İbn ez-Zübeyr	73 s.	10	Süleyman b. Mihran el- Ameş	148 s.
11	Abdullah b. Amr	65 s.	11	Cafer es-Sıddık	148 s.
12	Ayşe	58 s.	12	Salih b. Kaysan	144 s.
13	Salim b. Mugib	12 s.	13	El-Haris b. Süveyd	70 s.
14	Ümmü Seleme	59 s.			
15	Ubey b. Ömer	74 s.			

Tablo 1

Ayrıca listede mushafı olan alimlerin ellerinde bulunan Mushafların sayfa sayıları da belirtilmiştir.

Jeffery'nin listesinde Hafsa'yı ilk nesil kıraat sahibi olarak görmekteyiz. Jeffery'e göre Kur'an'ı toplayanların yazıldığı listede, ikinci halife Hz. Ömer'in kızı ve peygamberin eşlerinden biri olan Hafsa da bulunmaktadır.⁸⁴

Jeffery'nin incelemelerine göre isnat referansı bizlere kıraat alimleri hususunda bilgi vermektedir. Örneğin; isnat referansı bazen (المصاحف بعض في) - sahabenin kitabında- şeklinde bazen de (الاول الحرف في) -ilk metinde- şeklinde yapılmaktadır. Bunun yanında Basra Kıraatı, Humus kıraatı, Ehl el-Aliye Kıraatı gibi şehirlere atfedilen kıraatlara referans yapılmaktadır. Buradan da mevzubahis şehirlerdeki alimleri tesbit etmek mümkündür. Yine özel kişilere ait Mushaflara da atıf yapılmaktadır. Örneğin: el-Haccac Kıraatı, Malik b. Enes'in dedesinin kıraatı, Ebu Hanife'nin kullandığı kıraat ve Hammad b. Ez-Zibrigan kıraatı örnek olarak verilebilecek niteliktedir. Çıkardığı sonuç doğrultusunda, genel itibarı ile Osman kıraatı meşrulaşmadan önceki ünlü kıraatlara atıfta bulunulduğunu belirten Jeffery bu en ünlü kıraatlara örnek olarak İbn Mes'ud kıraatını ve 'Übey b. Ka'b kıraatını vermektedir.⁸⁵ Bu çıkarımı da bizleri, -En meşhur iki kıraat alimi kimdir? sorusuna Mingana ile aynı cevabı verdiği sonucuna ulaştırmaktadır.

⁸⁴ Jeffery, *Materials*, 212.

⁸⁵ Jeffery, *Materials*, 9.

Tablo 1’de zikredilen isimlerin dışında Jeffery eserinde şaz kıraat rivayet ettiğini iddia ettiği Ubeyd b. Ömer, İkrime, el-A’meş, Said b. Cübeyr’in eserlerinden istifade ettiğini⁸⁶ ve zayıf isnadları kullandığını söylemekten de çekinmemiştir.⁸⁷

Jeffery ve Mingana’dan farklı olarak Hafs ve Verş olmak üzere iki kıraat’ın sözlü aktarımı üzerine çalışmalar yapan araştırmacı Adrian Brockett⁸⁸ Kufe ve Medine’den rivayet edilen ve atıf yapılan kişilerden en yaygınının Hafs ve Verş olduğunu nakleder.⁸⁹ Brockett Hafs kıraatini pek çok yerde basılı olarak bulmanın mümkün olduğunu belirtir. Ancak araştırmacıya göre dünya genelinde Hafs kıraatı Verş kıraatına kıyasla daha yaygındır.⁹⁰

2. Kıraat Tarihi

Kıraat’ın tarihi Kur’an tarihiyle doğru orantılıdır. Zira Kur’an Cebrail’den Peygambere indiği an itibarı ile sözlü kıraat aktarımının başladığı görülmektedir. Mehmet Ünal, Muhaysin’in Kur’an ile kıraatın esasen aynı

⁸⁶ Jeffery, *Materials* ,13.

⁸⁷ Jeffery, *Materials* ,VIII.

⁸⁸ Adrian Alan Brockett İngiltere’de York St John Üniversitesi’nde profesör ve Kur’an tarihi alanında uzmandır.

⁸⁹ Adrian Alan Brockett, “The Value of the Hafs and Warsh Transmissions for he Texual History of the Qur’an”, *Approaches to the History of the Interpretation of the Qur’an*, ed. Andrew Rippin, Oxford, 1988, 31.

⁹⁰ Brockett, “Hafs and Warsh Transmissions”, 31.

şeyleri ifade ettiğini bizlere nakleder.⁹¹ Bu durumda kaynaklarımızda yer alan oryantalistlerin kıraat tarihi hakkındaki görüşlerine ulaşabilmek için aynı oryantalistlerin Kur'an tarihi hakkındaki yaklaşımları belirleyici olacaktır.

Kur'an metninin kaynağı hakkında düşünme ve bu kaynağa ulaşma gayesi, Oryantalist literatürde karşımıza disiplinler arası bir tartışmanın neticesi olarak çıkmaktadır. Montgomery Watt'a (d.1909-ö.2006) göre tartışmalar Evrim teorisinin bir sonucu olarak Origin akımının etkisiyle meydana gelmiştir. Ona göre insanın yeryüzündeki tüm maddenin kökenini bulma arzusu, August Comte (ö.1857), David Hume (ö.1776) gibi sosyologların geliştirdiği düşünce birikimi ile Charles Darwin'in (d.1809-ö.1882) evrim teorisinin sonucudur.⁹² Bunun üzerine var olan herşey gibi Kur'an'ı da madde olarak kabul eden batılı araştırmacılar onun da kökenini bulma konusunu kendilerine görev edinmişlerdir.

Kaynak problemine bir diğer yaklaşım da Kur'an'ın tarihi bir kaynak olduğunu ve doğal olarak kaynak kritiği yapmanın zorunluluğunu savunan araştırmacı Harald Motzki'den gelmektedir.⁹³ Araştırmacıya göre her tarihi kitap gibi Kur'an da araştırılıp doğru bir kaynağa sahip olduğu noktasında güvence vermelidir.

Tartışmaların neticesinde Kur'an'ın kaynağının peygamber olduğunu iddia eden araştırmacılardan John Burton'un yaklaşımına göre; Müslüman biri

⁹¹ Ünal, "Kıraat İlmi ve Kısa Tarihi", 62.

⁹² Montgomery Watt, *Bell's Introduction to the Qur'an*, 1970, 184.

⁹³ Motzki, *The Collection of the Qur'an*, 75.

için Kur'an doküman olarak mushaf, kaynak olarak da Allah'ın kitabıdır.⁹⁴ Ancak bugün elimizde bulunan Kur'an tamamı ile Muhammed'in kitabıdır.⁹⁵ Burada belirtmek gerekir ki Burton, Kur'an'ın kaynak olarak Muhammed'in kitabı olduğunu kabul ederken Kur'an yazımının daha sonraki dönemlerde gerçekleştiğini iddia etmektedir.⁹⁶ Benzer şekilde düşünen Jeffery'e göre de Kur'an kaynak olarak Muhammed peygamberin kitabıdır. Ve bu kitabın başından sonuna kadar kendini göstermektedir.⁹⁷ Bu konuda çekimser bir üslup takınan Motzki, kitabın yazarının Muhammed olduğunu söylemenin imkansız değilse de çok zor olduğunu belirtmiştir.⁹⁸ Muir ise kutsal kitapların en zor anlaşılana olduğunu düşündüğü Kur'an'ın bazı bölümlerinin Muhammed tarafından yazıldığını iddia eder. Aynı şekilde Karl-Heinz Ohling de Kur'an'ın Muhammed'e özgü bir ürün olduğunu savunurken, Kur'an'da bulunan bir ayetin dahi Muhammed tarafından söylenmediğini düşünmek için bir sebebimiz olmadığını Rudi Paret'ten nakleder.⁹⁹

⁹⁴ Burton, *The Collection*, 111.

⁹⁵ Burton, *The Collection*, 239-240.

⁹⁶ Burton, *The Collection*, 118.

⁹⁷ Jeffery, *Quran as Scripture*, 45.

⁹⁸ Motzki, "The Collection", 3- 4. Wansbrough, *Quranic Studies*, 1- 52. Motzki, "The Collection" çev. Selim Türcan, 133- 134.

⁹⁹ Karl-Heinz Ohlig, Gerd-R. Puin, Hans Caspar Graf von Bothmer, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları", çev. Günay Özer, *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2004):122.

2.1. Sözlü Tarihi

Müslüman inanışa göre kıraat olgusu Kur'an ile başlamaktadır.¹⁰⁰ Buna göre Hz. Muhammed'in ilk vahyi aldığı ve onu eşi Hz. Hatice'ye naklettiği an sözlü kıraat aktarımının da başlamış olabileceği düşünülebilir. Zira Kur'an indiği süre boyunca ilk etapta sözlü olarak öğretilen bir kitap olmuştur.

Oryantalist literatürde durum bundan oldukça farklıdır. Oryantalist çalışmalar metinler üzerinden sürdürüldüğünden, metinlerin incelenmesinin neticesinde oryantalist yaklaşıma göre ilk Kur'an'i söylemlerin yani kıraatın sözlü olarak ne zaman aktarılmaya başlandığı sonucuna ulaşılabilmektedir.¹⁰¹ Öte yandan oryantalist literatürde Kıraat alimleri olarak kabul edilen isimler bize oryantalistlerin sözlü kıraat tarihi hususunda ne düşündüklerine dair ip ucu vermektedir.¹⁰²

2.2. Yazılı Tarihi

Kur'an'ın yazıldığı dönem konusu Kur'an'ın kaynağı ve dolayısıyla kıraat tarihi ile yakından ilişkilidir. Kaynaklarımızdaki Kur'an araştırmacısı oryantalistler, Kur'an'ın metnin ait olabileceği dönemi belirleyerek metnin tarihine oradan da Kur'an'ın asıl kaynağına ulaşma gayesi gütmüşlerdir. Burada bizi ilgilendiren Kur'an'ın kaynağı hakkındaki görüşleri değil metnin tarihi hakkındaki söylemleridir. Ancak Kur'an'ın kaynağı konusundaki

¹⁰⁰ Ünal, "Kıraat İlmî ve Kısa Tarihi", 62.

¹⁰¹ Small, *Qur'an Manuscripts*, 32.

¹⁰² Jeffery, *Materials*, 9.

yaklaşımları da yine bir tarih kategorisinde ele alındığından bizi dolaylı olarak oryantalistlerin yazılı metnin tarihi hakkındaki görüşlerine götürmektedir.¹⁰³

Müslüman bakış açısından bahsederken Hz. Muhammed'e peygamber demeyi ihmal etmeyen Jeffery'nin ifade ettiği şekliyle Müslüman inanişına göre; Muhammed peygamber kendisine gelen ayetleri her yıl Cebrail ile sıraya koyar ve düzenlerdi. Bu işlem son yıl iki defa yapıldı. Muhammed Peygamber vefat ettiğinde Kur'an metni muntazam bir şekilde toplanmış ve bir araya getirilmişti. Ancak kitap formatında değildi. İlk düzenleme resmi olarak Halife Ebu Bekir zamanında yapıldı. Halife Osman da Ebu Bekir'in Hafsa'ya verdiği Kur'an'ı aldı ve bir heyet kurdu. Kitabı resmi olarak ikinci bir düzenlemeyle saf Kureyş dili kullanarak revize etti. Düzenlenen versiyon başkentlere gönderildi ve diğer tüm mushafların yakılması emredildi. Jeffery buraya kadar olayı anlatmış ancak yazının devamında bu hikayeyi Müslümanların uydurduğunu, bunun kurmaca bir söylenti olduğunu ifade etmiştir. Ona göre küçük bir incelemeyle görülebilir ki Peygamber öldüğünde ortada toplanmış olan hiçbir şey yoktur. Jeffery'e göre burada Muhammed'in amacı ölmeden önce bu vahiy topluluğunu (Kur'an'ı) bir kitap haline getirerek halkına bırakmaktı ancak bu amacını gerçekleştiremeden vefat etti.¹⁰⁴ Jeffery'nin yaklaşımından çıkan sonuca göre kıraat tarihinin Muhammed ile başladığını söylemek mümkün değildir. Nitekim *Materials* Kitabında Şii kaynaklardan

¹⁰³ Wansbrough, *Quranic Studies*, 1- 52. Motzki, "The Collection" çev. Selim Türcan, 133- 134.

¹⁰⁴ Paragraftaki bilgiler ilgili kaynaktan alınmıştır. Jeffery, *Materials*,5.

faydalandığını açık bir şekilde ifade eden Jeffery, Şii kaynaklar olarak Yakubi'nin *Tarih*'i (ö.292/905) ve Şeyh Sadi Şirazi'nin (ö.1292) *Nüzul el-Kur'an'ın*'ı nitelendirmektedir. Araştırmacı bu kaynaklarda Kur'an'ı toplayanın Ali b. Ebi Talib olduğunu, Muhammed'in ölüm döşeğindeyken onu yanına çağırdığını ve kanepenin altına gizlediği Kur'an parçalarını almasını onu kitap haline getirip dağıtmasını istediğini nakleder.¹⁰⁵

Materials kitabının başka bir sayfasındaki dipnotta da Ebu'l Kasım Kaşani'den (d.1882-ö.1962) alıntı yapan Jeffery, peygamberin ölmeden önce Ali'yi yanına çağırdığını ve ona çeşitli materyallerin üzerine yazılmış ayetleri alıp iki kapak arasında toplamasını söylediğini aktarmıştır. Ancak araştırmacı, Kaşani'ye göre bu işi Ali değil Ebu Bekir'in yaptığını nakletmektedir. Başka bir deyişle aslında Ebu Bekir'in oluşturduğu kitabın özü budur.¹⁰⁶ Jeffery'nin yaptığı alıntıdan kıraat tarihinin yazılı başlangıcı olarak Hz. Ebu Bekir'i gördüğünü söylemek doğru olmasa da Hz. Muhammed'i görmediği bilinmektedir. Araştırmacının bu atfı kendi görüşünü desteklemek amacıyla yaptığı kanaatindeyiz.

Jeffery den farklı olarak Kur'an'ın Muhammed Peygamberin öğretilerinden doğmuş ve İslam'ın ilk ikinci yüzyılında Mezopotamya'da gelişen kültürün kitaba dönüşmüş hali olduğunu iddia eden John Wansbrough hicretten sonra üçüncü asırdan evvel Kur'ani bir metnin var olduğunu

¹⁰⁵ Jeffery, *Materials* 182.

¹⁰⁶ Jeffery, *Materials* 6.

söylenenin mümkün olmadığını savunmaktadır.¹⁰⁷ Keith Small ise Bergstrasser'in hicri dördüncü yüzyıla kadar kaynaklarda Kur'an'ın el yazması diye bir kavramla karşılaşmamaktayız, dediğini kaydetmektedir.¹⁰⁸ Buradan araştırmacının hicri dördüncü yüzyıla kadar Kur'an'a dair el yazması esere rastlanmadığı kanaatinde olduğu çıkarımını yapmak mümkündür.

Wansbroug ile benzer şekilde John Burton, Kur'an'ın Muhammed'den sonraki dönemde oluştuğunu savunurken Wansbrough'dan farklı olarak Muhammed ile başlayan Kur'an'ın metinsel olarak tamamlanması sürecinin Muhammed öldükten sonra da devam ettiğine vurgu yapar. Dolayısıyla Wansbrough'a göre de kıraatin başlangıç tarihi olarak Muhammed'in zamanını göstermek mümkün değildir. Burton, Muhammed öldüğünde Kur'an'ın henüz hiç bir yerde toplanmamış olduğunu ve yazılı metnin parça parça olduğunu iddia eder. Araştırmacıya göre bu da Muhammed'in metni toplama ve düzenlemedeki başarısızlığının ve metnin henüz tamamlanmamış olduğunun kanıtıdır.¹⁰⁹ Netice itibariyle John Burton kıraat tarihi hakkında yalnızca Muhammedin yaşadığı döneme ait olmadığını, sürecin Hz. Muhammed'den sonra da devam ettiğine kanaat getirmektedir.

Friedrich Schwally'e göre Kur'an'ın toplanması işiyle ilintili olarak, üçüncü halife Osman zamanından bahsedilmekteyken, Alphonse Mingana

¹⁰⁷ Motzki, "The Collection", çev. Selim Türcan, 133- 134.

¹⁰⁸ Small, *Qur'an Manuscripts*, 32.

¹⁰⁹ Paragraftaki bilgiler ilgili kaynaktan alınmıştır. Burton, *The Collection*, 118.

İslam'ın ilk yüzyılında halife Abdümelik zamanında olduğunu, John Wansbrough ise üçüncü yüzyılın başında olduğunu iddia etmektedir.¹¹⁰

Richard Bell'in surelerin diziliminden yola çıkarak yaptığı karşılaştırma ve bulduğu neticeyi düşüncesine delil olarak gösteren Jeffery, Muhammed'in gelen bütün vahiyleri kendi kontrolünde tuttuğu ve isteği doğrultusunda yazıya aktardığı çıkarımını yapmıştır. Hatta Muhammed'in bu vahiylerin bazılarını düzenleyebildiğini ama bazılarını düzenleyemediğini ifade etmiştir.¹¹¹ Buradan Jeffery'nin görüşüne göre kutsal metne Hz. Muhammed tarafından yazılı bir müdahalenin söz konusu olduğu sonucu çıkarılabilmektedir.

Konuya farklı açıdan yaklaşan Gerd-R. Puin, kıraatın yazıldığı yazı türünden kıraatın tarihini bulma yoluna gitmiştir. Puin, Arapça'yı Aramice'nin çocuğu olarak görür ancak Aramice'nin hangi lehçesine ait olduğunun hala netlik kazanmadığını dolayısıyla tam bir tarihten bahsetmenin mümkün olmadığını ifade eder.¹¹²

Puin'e destek veren görüşleriyle dikkat çeken Luxenberg, Kur'an'ın sadece Arapça değil Süryanice ve Aramice'den de gelen bir dille yazıldığını

¹¹⁰ Motzki, "The Collection", 9- 12. Alphonso Mingana, "The Transmission of the Koran", *Journal of Egyptian and Oriental Society*, 1916, 231., Motzki, "The Collection", çev. Selim Türcan, 139- 142.

¹¹¹ Paragraftaki bilgiler ilgili kaynaktan alınmıştır. Jeffery, *Materials*,5.

¹¹² Krl-Heinz Ohlig, Gerd-R. Puin, Hans Caspar Graf von Bothmer, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları", çev. Günay Özer, *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2004): 128.

iddia eder. Kur'an'daki Süryanice asıllı kelimelerin Arapça ile yanlış yazıldığını söyleyen ve bu yazınsal hatalardan hareketle Kur'an'ın çok eskilere kadar uzandığını iddia eden Luxenberg'e göre Kur'an yalnızca yazınsal olarak değil sözlü olarak da hatalar içermekte ve yanlış telaffuz edilmektedir.¹¹³ Örneğin Kur'an'da geçen iki melek Cebrail ve Mikail'in yazılış ve telaffuzlarının yanlış olduğunu kaydeden Luxenberg, Kur'an'da *میکال* şeklinde geçen ve *Mikāl* şeklinde telaffuz edilen kelimenin Süryani-Aramice'ye göre *میکیل* yazılıp *Mikāēl* şeklinde telaffuz edilmesi gerektiğini, aynı şekilde *جبریل* kelimesinin *Ğibrīl* yerine *Gabriēl* şeklinde telaffuz edilmesi gerektiğinden getirmektedir.¹¹⁴ Bir videoda Peygamber döneminde Arapça yazının henüz emekleme döneminde olduğunu, bu dönemde Süryanicenin daha yaygın olduğunu iddia eden Luxenberg'in sözcüsü Groß, Kur'an'ın Arapça dilde yazılmış ilk kitap olduğunu dile getirmektedir.¹¹⁵ Görüşün Groß'a mı yoksa Luxenberg'e mi ait olduğu konusunda videoda bir netlik bulunmamaktadır. Ancak buradan çıkardığımız sonuç neticesinde Luxenberg, Kur'an'ın yani oryantalist literatürde kıraatın yazılı versiyonunun değil sözlü versiyonunun Hz. Muhammed'den öncesine dayandığını iddia etmektedir.

¹¹³ Luxenberg, *The Syro-Aramaic Reading of the Koran*, 40.

¹¹⁴ Luxenberg, *The Syro-Aramaic Reading of the Koran*, 40.

¹¹⁵ National Geographic'in hazırladığı İslamiyet ve Kur'an belgeselinde San'a'nın kuzeyinde bulunan parşömenler hakkında bilgi verilmektedir.

<https://www.youtube.com/watch?v=dKaWDLPykkY>

Yukarıda ifade ettiğimiz oryantalist yaklaşımlardan kesin olarak bir tarih çıkarmak mümkün olmamakla birlikte, yaklaşımların ortak noktası kıraat tarihi konusunda başlangıç olarak Hz. Muhammed'in görülmediğidir.

3. Kıraat Farklılıkları

Kıraat farklılıkları konusu gerek İslam'a ilgi duyan, gerekse İslam'a karşı önyargılı olan oryantalist araştırmacılar için merak konusu olmuştur. Kur'an'ın farklı varyantları olduğu noktasında birleşen oryantalistlerin bu konu hakkındaki görüşleri ve bu farklılıklara bakış açıları başlığımız altında yansıtılacaktır.

Kıraat kelimesinin oryantalist literatürde mushaf kelimesi ile aynı anlamda zikredildiğini dile getirmiştik. Bu durumda kıraat farklılıklarının Oryantalist görüşte mushaf farklılıklarıyla aynı şey olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Bu bağlamda aşağıda vereceğimiz oryantalistlerin ortaya koyduğu kendilerince belirleyici faktörler, ilgili oryantalist isimlerin kıraat farklılıkları konusundaki yaklaşımlarını ortaya koymaktadır.

Kıraat farklılıklarına ve Kur'an'ın farklı varyantlarının olduğuna şüphesiz inanan ve bu farklılıkları ortaya koymak adına büyük çaba sarf etmiş isimlerden biri Agnes Smith Lewis'tir (d.1843-ö.1926). İskoç ikiz kız kardeşlerden biri ve Sami dilleri araştırmacısı olan Agnes Smith Lewis, Mısır'da 1895 yılında bir el yazması kitap satın alır.¹¹⁶ Kitapta silinmiş

¹¹⁶ Mingana, Lewis, *Leaves From Three Ancient Qurans*, Önsöz. Fedeli, "Variant Readings", 311.

parşömenin üzerinde yazılar olan farklı dillerde yaprakların olduğunu görür. Kitap seksen dört Süryanice, kırk dört Arapça, bir adet de Yunanca yapraktan oluşmaktadır. Kitabın Arapça olan alt yazısında yirmi üç yaprak kadar Kur'an'dan pasajlar bulunmaktadır. Standart Kur'an metni ile karşılaştırmaları neticesinde bu sayfalar Lewis'e parşömenlerin Osman'dan öncesine uzandığını düşündürür. Yatay düzlemde yazılmış olan kitabı Lewis dikey olarak düzenler. Kitabı büyük bir özenle ciltler ve okunacak hale getirir. 1913'te Cambridge'de Alphonse Mingana ile tanışan Lewis kitabını ona gösterir. Giriş kısmında varyantların listesini de veren kitap Mingana'nın dikkatini çeker. Bu olayın ardından kaynaklarımızdan da biri olan *Leaves From Three Ancient Qur'ans Possibly Pre-'Othmanic* kitabını yazacak olan Mingana, 1914 yılında kitabı Leipzig'deki uluslararası kitap fuarına gönderir. Ancak II. Dünya savaşıyla birlikte kitap ortadan kaybolur. Lewis'in ölümünden on yıl sonra 1936 yılında bulunan kitap Cambridge'ye tekrar gönderilir.¹¹⁷

Bir yıl sonra 1937'de Arthur Jeffery ve Regis Blachere, Lewis ve Mingana'nın hipotezini çürütür ve çok ağır bir şekilde eleştirirler. Böylelikle bu kitap unutulur. Aynı yıl Jeffery kendi *Metrials* kitabı için İbn Mes'ud'dan rivayet edilen rakip rivayetleri toplar ve bir liste oluşturur. Ancak Fedeli'ye göre bu kitap baştan yanlıştir çünkü ortaya koyduğu varyantlardan hiç biri İbn Mes'ud'dan gelmemiştir.¹¹⁸

¹¹⁷ Fedelli, "Variant Readings", 312.

¹¹⁸ Fedelli, "Variant Readings", 313.

On yıl sonra 1947’de Regis Blachere *Introduction to the Qur’an* kitabında ellerinde Kur’an’ın varyantlarını karşılaştırma ve değerlendirme yapabilecek ölçüde Osman dönemi ve öncesine ait bir materyal bulunmadığından bahseder. Fedeli’nin kanaatine göre bu ifade Lewis ve Mingana’nın gözler önüne serdiği Kur’an’ın kritik edisyonunu göz ardı eden bir araştırmacı için son derece mantıksız bir söylemdir.¹¹⁹

Adını Michele Amari’den¹²⁰ alan Amari projesinde¹²¹ çalışan Fedeli, bu proje ile Lewis’in parşömenlerini Fogg ve Bonhams müzayede salonunda inceleme ve standart metin ile karşılaştırma fırsatı bulmuştur. Fedeli karşılaştırmanın neticesinde ulaştığı metin farklılıklarını üç kısımda ele almıştır. İlk olarak standart mushaf dediğimiz Osman mushafında olup elindeki parşömenlerde olmayan eksikliklerden bahseden Fedeli ikinci olarak farklı kelimeleri ele alır. Örneğin; birinci tekil şahıs yerine ikinci, ikinci tekil şahıs yerine üçüncü ya da tekil yazılması gerekirken çoğul yazılan yahut tam tersi olan durumlardan bahseder.¹²² Son olarak Fedeli dilbilimsel farklılıkları

¹¹⁹ Fedelli, “Variant Readings”, 313.

¹²⁰ Michele Amari Sicilyalı bir araştırmacı ve tarihçidir. Siyasi kimliğinin yanında hazırladığı Kur’an-ı Kerim bibliyografya denemesi ile tanınır. Mahmut H. Şakiroğlu, “Amari Michele”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1989, 2, 560.

¹²¹ Amari projesi Michele Amari’nin öncülüğünde ortaya çıkmış ve ilk dönem Kur’an metinlerinin tıpkıbasımını yapmak amacıyla başlatılmış bir projedir. Fedelli, “Variant Readings”, 328.

¹²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Fedelli, “Variant Readings”, 315,316.

nakleder. Keith Small gibi Fedeli de *Elif*, *vav* ve *yā*, harflerinin Arap dil bilimine sonradan eklendiğini dolayısıyla eski parşömenlerde yokken bugünkü standart metinde bulunduğunu kaydeder. Fedeli dilbilimsel hataların dışında sadece Bonhams nüshasında otuza yakın farklılık bulunmakta olduğunu iddia eder.¹²³

Fedeli'nin kanaatine göre standart metinde “düzenlemek” adına uydurmalar yapılmıştır. Standart metnin İbn Mes'ud'un mushafından oldukça farklı olduğunu vurgulayan araştırmacı, sözde Osman'a ait olan bugünkü metinde yozlaşma ihtimalinin çok yüksek olduğu kanaatine varır.¹²⁴

Alba Fedeli, Irak dilbilim kültürüne sonradan eklenen elif harfiyle iki bin civarında değişiklik yapıldığını ve bu değişiklikleri kayda değer sayıda bugünkü Kur'an'da görebildiğimizi İbn Ebi Davud'dan ardından da Ubeydullah bin Ziyad'dan nakleder.¹²⁵ Bunun yanı sıra elinde bulunan parşömenlerin tamamının düzeltmeler içerdiğine dikkat çeken araştırmacı, yapılan kelime yahut harf eklemelerinin yanı sıra çıkarma ve silmelerin de mevcut olduğunu ifade eder.¹²⁶

¹²³ Alba Fedelli, “Early Evidences of Variant Readings in Qur'anic Manuscripts”, *The Hidden Origins of Islam: New Research into Its Earley History*, Ed. Karl-Heinz Ohlig ve Gerd R. Puin, 1938, United States of America, 317.

¹²⁴ Fedelli, “Variant Readings”, 319.

¹²⁵ Fedelli, “Variant Readings”, 320.

¹²⁶ Fedelli, “Variant Readings”, 320.

Kıraat farklılıkları ile yakından ilgili olan bir başka oryantalist isim Keith E. Small, kendi düşüncesine göre kıraat farklılıklarını tasnif ederek anlamaya çalışmış, kıraat farklılıklarını istemli ve istem dışı yapılan hatalar yahut farklılıklar olarak ele almıştır. Small'ın tasnifindeki bir diğer farklılık kategorisi ise bilinçli mi bilinçsiz mi olduğu yani niyeti anlaşılmayan farklılaşmalardır. Small'un kategorisine göre, bilinçsiz olarak ya da istemeyerek yapılan farklı okuyuşlar Kur'an'da toplamda yirmi bir adettir. Bu da metnin tamamının yüzde altısına tekabül etmektedir. Small farklılıkların genel itibariyle *hemze elif* ile özel isimlerin yazılışı ve sayılar üzerinde yoğunlaştığını ifade etmektedir.¹²⁷

Söz konusu farklılıkları başka bir açıdan daha ele alan Small, İslami geleneğe göre Muhammed'in okuduğu ayetlerin hem ezberlemek hem de yazmak suretiyle kaydedildiğini, farklılığın da buradan kaynaklandığını ileri sürmektedir: Araştırmacıya göre, her bir vahiy kâtibinin kendi yöresine kendi kültürüne özgü kayıt yaptığını ve hepsinin kendisine göre haklı olduğunu¹²⁸ belirterek esasen kıraat farklılıklarının sebebinin Kur'an'ın vahiy katipleri tarafından özgün ve özgür bir şekilde yazılmış olmasından ileri geldiğini ima etmektedir.

Oryantalistlerin kıraat farklılıkları noktasında görüş beyan ettikleri bir başka husus da dilbilimsel yazım yanlışlarıdır. Burton'a göre Osman

¹²⁷ Paragraftaki bilgiler ilgili kaynaktan alınmıştır. Small, *Qur'an Manuscripts*,

¹²⁸ Small, *Qur'an Manuscripts*, 8.

dönemindeki kıraat farklılıklarının nedeni o dönemde dil biliminin gelişmemiş olmasına kanıttır.¹²⁹ Jeffery de Osman'ın kitabından farklı olan kıraatlere günümüzde ulaşamamakta olduğunu söyleyerek konuyu başka bir alana taşır.¹³⁰ Jeffery'e göre bazen kaynaklarda dilbilimsel açıdan mümkün olmayan varyantlara rastlanmaktadır. Bu durumun aktarım hatasından ileri geldiğini ifade eden Jeffery için, bahsi geçen hatalar şu anda bile bilim adamları tarafından aydınlatılıp düzeltilebilir.¹³¹ Jeffery'nin yaklaşımından, bu tür hatalara doğrudan müdahale edilmesi gerektiği sonucu çıkarılabilmektedir.

Oryantalist literatürde kıraat farklılıklarının yazım yanlışından çok daha geniş bir şekilde ele alınması gerektiğinin üzerinde de durulur. Söz konusu farklılıkların yazım yanlışından değil de önemli olmayan bir takım detaylardan kaynaklandığını ileri sürmekte olan isimlerden biri John Burton'dur. Burton, farklı kıraatlara tavrı konusunda araştırmacıların Abdullah b. Mesud'un Osman'ın iyi niyetine neden şiddetle karşı çıktığını hala anlamamış olduklarını iddia eder. Burton'a göre Osman mushafı ile İbn Mes'ud mushafı tercihi konusundaki kavgaların ilk dönem yöneticilerine rant sağladığı kanaatindedir. Yöneticilerin bu kavgalar vesilesi ile rakiplerine karşı bir cazibe kazandıklarını göz önünde bulundurmamız gerektiğine inanan Burton, Osman'ın mushafıyla rakip mushaflar arasında ciddi bir yapı farkı bulunmadığını bu yüzden kendi adına velvele diye tanımladığı durumun nedenini anlamamanın çok zor olduğunu

¹²⁹ John Burton, *The Collection of the Qur'an*, 170.

¹³⁰ Jeffery, *Materials*, X.

¹³¹ Jeffery, *Materials*, 16.

ifade eder. Bütün Kur'an nüshalarının esasen aynı şeyi aktardıklarını, yalnızca bazı çekim ekleri ya da bağlaçlar konusunda farklılıklarının mevcut olduğunu savunan Burton'a göre Kur'an nüshalarının hiç birinde büyük ve ciddi bir farklılığın söz konusu olmadığını¹³² belirterek konuya açıklık getirmektedir.

Öte yandan diğer varyantların Osman'ın metninden sınırlı sayıda farklılık gösterdiğini de ifade eden Burton'a göre, Osman'a karşı olan bir grup sahabenin Abdullah ibn Mes'ud ve Übey'in kıraatlarından vazgeçmemeleri, Osman'ın tek bir metin oluşturma tavrının doğru olmadığı kanaatine yol açmıştır.¹³³

Konuyla ilgili olarak Jeffery de Burton gibi Hz. Osman'ın genel kabul gören metni ve diğerlerinin anlam yönünden hemen hemen aynı olduğu kaydını düşmektedir. Jeffery'e göre diğer muhafalarda Osman'ın metninin eş anlamlı kelimelerine dayalı kıraat farklılıkları mevcuttur.¹³⁴

Jeffery'nin kitabında kıraat farklılıklarından yola çıkarak Kur'an'ın anlam yönüyle olmasa da şeklen tahrif olduğuna işaret eden yorumlarını bulmak mümkündür. Jeffery, Übey b. Ka'b ve Ibn Mes'ud'un mushaflarını incelediğinde bu Mushafların metin itibarıyla Hz. Osman'ın mushafından farklı olduğu kanaatine varmıştır.¹³⁵ Fatiha suresinin farklı bir varyantını¹³⁶ kendisine

¹³² Burton, *The Collection*, 171.

¹³³ Burton, *The Collection*, 171.

¹³⁴ Jeffery, *Materials*, 16.

¹³⁵ Jeffery, *Quran as Scripture*, 97.

¹³⁶ Jeffery, "A Variant Text", 159.

delil olarak getiren Jeffery, İslam'ın ilk dönemlerinde halktan pek çok kişinin ayetleri toplamaya başladığını, zamanla toplanan nüshaların farklı şehirlerde farklı metinlerle şöhret olduğunu savunur.¹³⁷

Müfessirlerin ve dil uzmanlarının çalışmaları dışında farklı kıraatlarla pek karşılaşmadığını itiraf eden Jeffery, az sayıda da olsa farklı kıraatların bir kısmının korunmuş olmasının kayda değer olduğunu dile getirmektedir.¹³⁸ Günümüze kadar korunan kıraatların yakılmaktan kurtulmuş olsalar bile referans yapılmadığı için Hz. Osman'ın genel kabul gören kıraatına kıyasla unutulmuş olduklarını dile getiren¹³⁹ Jeffery, günümüz Müslüman bilim adamlarının ilk nüshalardaki farklı kıraatları bir kenara bırakıp sadece tefsir alanına yardımcı olan kıraatlar ile Osman kıraatını açıklayan kıraatları kullandıklarını, hatta bununla da kalmayıp ilk dönem alimlerinden İbn Haleveyh (ö.370/980) ve İbn Cinni'yi (ö.392/1002), kıraat ile tefsir arasındaki farkı bilmedikleri iddiasıyla kınadıklarını beyan etmektedir.¹⁴⁰ Jeffery, bu görüşüyle esasen Müslüman alimleri geleneksel tefsir doğrultusunda onları destekleyecek kıraatları kullandıkları ve bu sebeple farklı kıraatların önünü kestikleri düşüncesiyle suçlar görünmektedir.

Kıraat farklılıkları noktasında sure dizilimini de hesaba katan Jeffery, İbn Mes'ud'un nüshasında Fatiha ile Nas surelerinin bulunmadığını, buna

¹³⁷ Jeffery, "Fatihâ", 7.

¹³⁸ Jeffery, *Materials*, 9.

¹³⁹ Jeffery, *Materials*, 9.

¹⁴⁰ Jeffery, *Materials*, 10.

binaen mushafların içeriklerinin birbirinden farklı olduğunu, hatta İbn Mes'ud'un surelerindeki sıra diziliminin Hz. Osman'inkinden farklı olduğunu ileri sürmektedir.¹⁴¹ Netice itibariyle şeklen farklılıkların olduğunu ve Kur'an'ın tahrif olduğunu düşünen Jeffery, anlam bakımından fark olmadığı kanaatindedir.

Brockett ise Jeffery'nin aksine Hafs ve Verş kıraatlarını değerlendirdiğinde, ister sesle alakalı ister metnin dilbilimsel şekli olsun iki kıraat arasında çok ciddi bir fark olmadığını, bulunan farkların da genel itibari ile anlamı değiştirmedini ifade eder. Araştırmacı anlamı değiştiren kısımların da Müslümanların inancını ve kanaatini değiştirecek nitelikte olmadığı görüşündedir.¹⁴² Sonuç itibariyle araştırmacı, Kur'an'ın farklı varyantları olsa da anlam noktasında tek bir metin olduğu kanaatindedir.¹⁴³

Kur'an'ın mahiyeti ve anlam bütünlüğünü göz ardı eden oryantalist Karl Heinz Ohlig, Kur'an'ın tahriften de öte yozlaşmış bir kitap olduğu

¹⁴¹ Jeffery, *Materials*, 113.

¹⁴² Adrian Brockett, "The Value of the Hafs and Warsh Transmissions for the Textual History of the Qur'an", *Approaches to the History of the Interpretation of the Qur'an*, ed. Andrew Rippin, Oxford, 1988, 32,37.

¹⁴³ Brockett, "Hafs and Warsh Transmissions", 43.

noktasında ısrarcıdır.¹⁴⁴ İlk dönem mushaflarının harekesiz olarak ve yalnızca sessiz harflerle yazıldığını ifade eden araştırmacıya göre, harekeleme işi muhtemel harekeyi belirlemek için beraberinde yorumu da getirmektedir. Yani anlam ile yakın ilişkilidir. Öte yandan Ohlig, İncil'in İsa'nın ölümünden kırk yıl sonrasındaki değişimine kıyasla, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in ölümünden bu yana bir hayli değişmiş olmasını ve içerisine o günden bugüne geleneklerin katılmış olmasını muhtemel görmektedir.¹⁴⁵

4. Kıraat Farklılıklarının Nedenleri

Kıraat farklılıkları başlığında gözlemlediğimiz üzere, ilgili araştırmacılar Kıraat farklılıkları nedeni ile Kur'an'ın tahrif olduğu sonucuna ulaşabilmektedirler. Bir başka ifadeyle kıraat farklılığı meselesi, oryantalistlerin şu ya da bu şekilde Kur'an ve Kur'an'ın korunmuşluğuna karşıt söylemler geliştirmelerine netice vermiştir. Kıraat farklılıklarının nedenleri bu noktadaki hassasiyeti ve derinliği itibariyle birden fazla alt başlıkta incelenmelidir. Bu nedenle, İngilizce oryantalistik literatürde öne çıkan kıraat

¹⁴⁴ Krl-Heinz Ohlig, Gerd-R. Puin, Hans Caspar Graf von Bothmer, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları, Çev. Günay Özer Krl-Heinz Ohlig, Gerd-R. Puin, Hans Caspar Graf von Bothmer, KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(2004): 122,123.

¹⁴⁵ Ohlig, Puin, von Bothmer, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları", 122,123.

farklılıklarının nedenleri, iki ana başlık ve bir alt başlık çerçevesinde ele alınacaktır.¹⁴⁶

4.1. Dilbilimsel Gelişmeler Neticesinde Oluşan Farklılıklar

Görüşlerini aktardığımız oryantalistlerin ve incelediğimiz İngilizce oryantalistik literatürün kıraat farklılıkları konusuna dilbilimsel yönden yaklaşıtları dikkatimizi çekmektedir. Bu nedenle mevzuyu dilbilimsel (ortografik) boyutta değerlendirmeyi ve oryantalistlerin yaklaşıtlarını bu bağlamda okuyucuya sunmayı uygun gördük

Keith Small, bir metnin ait olduğu dönemi tespit etmede gelişen teknolojiyle birlikte yapılan karbon testlerinin katkısının yadsınamaz olduğunu kabul eder. Ancak Small metinde kullanılan dilin alfabesinin ve dilbilimsel özelliklerinin metnin yazıldığı tarih hakkında bilgi verebileceğini de ekler. Her dilde olduğu gibi Arap yazı bilimi tarihinde de her dönemin kendine özgü karakterleri ve özellikleri bulunduğuna vurgu yapan Small, Kur'an'ın Arapça bir metin olmasından ötürü, Arap yazı biliminin gelişim sürecinin Kur'an'ı metin olarak incelemede ve değerlendirmede önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşır.¹⁴⁷

Bu bağlamda aşağıda *Elif, Vav, Yā* (و, ی, ا) harflerinin oryantalist literatürdeki değerlendirmeleri sunulacaktır.

¹⁴⁶ Kıraat farklılıklarının nedenleri kategorize edilirken Keith Small Qur'an Manuscript kitabındaki kategoriden esinlenmiş olup tamamıyla aynıları kullanılmamıştır.

¹⁴⁷ Fedelli, "Variant Readings", 319.

4.1.1. *Elif, Vav, Yā* (ﺀ, ﺀ, ﻯ) Harflerinden Kaynaklanan Farklılıklar

Arapça'nın bir gelişim süreci geçirdiği ve bu gelişimde alfabenin ve yazımın izlediği yol noktasında *Elif, Vav, Yā* (ﺀ, ﺀ, ﻯ) harflerinin etkili olduğuna kanaat getiren, başka bir deyişle kıraat farklılıklarının önemli bir nedeninin bu harflerin tarihi süreçteki seyri olduğunu savunan oryantalist isimler Keith Small, İtalyan oryantalist Sergio Noja Nosedo, İngiliz oryantalist Alfred Felix London, İsraili oryantalist Joshua Blau, Amerikalı oryantalist Wheeler M. Thacston, Alman oryantalist Heinrich Leberecht Fleischer, Derache, Alphonse Mingana, Agnes Lewis, Alba Fedelli ve kısmen Gerd Puin ile Christoph Luxenberg 'dir.¹⁴⁸

Konu hakkında kitabında en fazla detay veren isim Keith Small'dur Small'a göre kıraatlar arasında harflerden kaynaklanan farklılıklar vardır. Keith Edward Small'un *Qur'an Manuscripts* kitabında detaylı olarak değindiği ﺀ, ﺀ, ﻯ (*elif, vav, yā*) harfleri araştırmacıya göre Arap dilinin en belirleyici harfleridir. Small'a göre, eski el yazması Kur'an nüshalarındaki ﺀ, ﺀ, ﻯ (*elif, vav, yā*) harflerinin kullanımından yazımın gelişimini takip etmek mümkündür. Arap yazı biliminde önceleri ﺀ ve ﻯ (*elif ve yā*) harfleri kullanıldığını belirten araştırmacı, daha sonraları ise hemzenin (ء) işin içine girdiğine ve en çok değişikliğe uğrayan harfin de ﺀ (*elif*) harfi olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁴⁹ Başka bir deyişle Keith Small, ﺀ (*elif*) harfinin yazılıp yazılmaması ile ilgili görüşleri naklederken ﺀ ve ﻯ (*Elif ve Yā*) harflerinin ilk dönem el yazmalarında en çok kullanılan ve en çok değişikliğe uğrayan harfler olduğunu

¹⁴⁸ Small, *Qur'an Manuscripts*, 36-38. Mingana, Lewis, *Ancient Qurans*, Introduction xxxiii, xxxiv. Fedeli, "Variant Readings", 330.

¹⁴⁹Small, *Qur'an Manuscripts*, 38.

belirtir. Small'a göre bu harfler hele bir de hemze eklenirse anlamı ve yapıyı tamamı ile değiştiren harflerdir.¹⁵⁰ Small, İstanbul nüshasında yer alan İbrahim suresinin 36. ayetinde geçen عَصَايَ- عَصَايَ kelimelerini bu duruma örnek göstermektedir.¹⁵¹

Keith Small, kitabında İtalyan dili/edebiyatı ve şeriat profesörü olan Sergio Noja-Nosedada'nın ʾ (elif) harfinin ilk dönem nüshalarında yazılmama nedeninin çok pahalı olan parşömenin idareli kullanılmak istenmesinden kaynaklı olabileceği görüşünü nakleder. Araştırmacının görüşünü Al-Azami'nin ilk dönem yazılarının stenografi (harflerin ya da kelimelerin yerine kullanılan semboller ve işaretlemeler) olabileceği ifadesine dayandıran Small, bu görüşe cevaben, bu alanda henüz daha anlaşılamayan konular olduğunu, özellikle Nosedada'nın ileri sürdüğü gibi ekonomik ya da politik nedenlerle kelimelerde kısaltma yapılmıştır demek için elimizde yeterli delilimizin bulunmadıęını¹⁵² ileri sürer.

Small'un *Qur'an Manuscript* adlı eserinde ifade ettiğine göre aynı görüşe birleřen¹⁵³F.L. Beeston¹⁵⁴, Joshua Blau¹⁵⁵ ve Wheeler M. Thackston¹⁵⁶'un ifadelerine göre, ilk nüshalarda ʾ (elif) harfi bir kural olarak

¹⁵⁰ Paragraftaki bilgiler ilgili kaynaktan alınmıştır. Small, *Qur'an Manuscripts*, 38.

¹⁵¹ Small, *Qur'an Manuscripts*, 36.

¹⁵² Small, *Qur'an Manuscripts*, 37-38

¹⁵³ Small, *Qur'an Manuscripts*,36.

¹⁵⁴ Alfred Felix Landon Beeston (ö.1995) İngiliz oryantalisttir.

¹⁵⁵ Joshua Blau (d.1919) İsraili oryantalisttir.

¹⁵⁶ Wheeler M. Thackston (d.1944) Amerikalı oryantalisttir.

kelimenin ortasında yer almamaktadır. İstanbul ve Topkapı el yazması nüshalarında İbrahim suresinin 35. ayetini örnek gösteren araştırmacılar, ayette geçen قال kelimesinin قل şeklinde, yine aynı ayette yer alan الاصنام kelimesinin ise الاصنم şeklinde yazıldığını göstermişlerdir. Ancak Besston, Blau ve Thackston'un aksine Small bunun bir kural değil ihmalen kaynaklanan yazım hatası olduğunu ifade etmektedir. Small Kur'an'da ʾ (elif) harfinin açıkça yazıldığı pek çok kelimenin görülmekte olduğunu¹⁵⁷ öne sürerek bu tezi çürütür. Derache ise Kur'an el yazmalarındaki yazım farklılıklarının karakteristik özellikte olduğunu düşünmektedir. Örneğin İstanbul ve Topkapı nüshalarında ʾ (elif) harfi çıkarılmaz aksine kelime ortasında da kullanılır ki bu Hicazi bölgenin geleneğidir.¹⁵⁸ Derache gibi Fleischer¹⁵⁹ da uzun elif harfinin Arapların icadı olduğuna inanır. Fleischer'a göre bu harf bulunduktan sonra, ilk dönem eserlerine sonradan ve düzensizce uygulanmıştır.¹⁶⁰

Dilbilimsel yapı faktörü Mingana'yı, Lewis'in parşömenlerinin Hz. Osman mushafi ile kıyaslandığında, elindeki bu üç farklı varyantın Hz. Osman öncesine ait mushaflar olduğu kanaatine ulaştırmıştır.¹⁶¹ Lewis ile bu farklılıkları akademi dünyasına sunma gayretinde bulunan araştırmacının, incelemelerinin neticelerini ve ellerindeki parşömenlerin Hz. Osman'dan

¹⁵⁷ Small, *Qur'an Manuscripts*, 36.

¹⁵⁸ Small, *Qur'an Manuscripts*, 36.

¹⁵⁹ Heinrich Leberecht Fleischer (ö. 1888) Alman oryantalisttir.

¹⁶⁰ Small, *Qur'an Manuscripts*, 38

¹⁶¹ Mingana, Lewis, *Ancient Qurans*, Introduction xxxiii, xxxiv.

önceki kıraat olduğuna ikna oldukları noktaları madde madde sıralamak isabetli olacaktır. Mingana'nın ifadelerine göre;

1. Eski Arapça'da *hemze* harfi yoktur. Bu harf dile sonradan eklenmiştir. *Hemze* harfinin yerine ي (yā) harfi kullanılmaktadır. Ellerindeki mushafta da durum böyledir. Bugün elimizde bulunan Kur'an'da hemzeli versiyonları yazılı olan kelimeler Lewis'in parşömenlerinde hemzesiz yazılmıştır. Örn. ائمة / لين
2. Bildiğimiz en eski el yazmalarında şimdiki şedde işareti yoktur. Şedde en eski mushafta dahi genelde Arap rakamlarından yedi ya da sekiz ile gösterilmektedir. Ancak ellerindeki parşömenlerde bu rakamların dahi bulunmaması Mingana'nın Hz. Osman'dan önceki bir metinle karşı karşıya oldukları fikrine sahip olmasına olanak sağlamıştır.
3. Ulaştığımız en eski nüshada hareketler sonradan kırmızı işaretlerle işaretlenmiştir. Ancak ellerindeki nüshada herhangi bir hareke belirtisi hatta kendi ifadesiyle hareke gölgesi dahi yoktur. Mingana'ya göre bu da önemli bir göstergedir.
4. Mingana, ulaştığımız en eski Kur'an nüshasında surenin sona erdiği yahut sayfanın sona erdiği, sayfanın son satırında bir işaret ile belirtildiğini, ancak bu belirlemenin gayet ustaca ve süslü hat işaretleriyle yapıldığını ifade eder. Ancak araştırmacı ellerindeki mushafta bu işaretlerin acemice yapılmış olmasından, hat sanatında henüz gelişme kaydedilmediği bir dönemde olmuş olabileceğini ve elindeki mushafın daha eski bir tarihe uzandığı sonucuna ulaşmaktadır.
5. Son olarak *elif* harfinden bahseden araştırmacı, Arapça diline Aramice'den geçen kelimelerin Arapça dilinin ilk oluşum yıllarında (ki burada araştırmacı Arap dilinin oluşum sürecinin Hz. Osman'ın

mushafından çok daha önceye hatta Kur'an'dan bile önceye dayandığını ifade eder) bu kelimelerin *elif* harfi kullanılmadan yazıldığını ve ellerindeki mushafta da tam olarak bu şekilde olduğunu kaydeder.¹⁶²

Mingana'nın ifadelerine göre Arapça sesli harflerin kökeni Aramice'deki sesli harflere dayanmaktadır.¹⁶³ Konuya farklı bir yorum getiren Fedeli, Arapça'da *yā* harfine, kelimenin ortasında ya da sonunda uzatma harfi olarak kullanılıp *ā* sesi verdirmenin, Zerdüştlüğün kutsal kitabından, onlara da Orta Farsça da denilen Pehlevi dilinden geçtiğini nakleder. Araştırmacı bu durumun Pehlevi dilinden etkilenerek daha sonraları Arap dilinde bir kural olarak kabul edildiğini ifade etmektedir.¹⁶⁴

Kur'an'ın sessiz harflerle yazılmış olmasının söylenmek istenilen anlamı zedelediğini, kelimenin gerçek anlamına gölge düşürdüğünü iddia eden Puin ise bu durumun Kutsal kabul edilen bir metin için ciddi bir mantık hatası hatta bozukluk olduğunu¹⁶⁵ belirterek konuya ilgili oryantalistler arasındaki en uç yaklaşımı getirir.

¹⁶²Bu maddelerdeki bilgiler ilgili kaynaktan alınmıştır. Mingana, Lewis, *Ancient Qurans*, Introduction xxxiii, xxxiv.

¹⁶³ Mingana, Lewis, *Ancient Qurans*, Introduction xix.

¹⁶⁴ Fedeli, "Variant Readings", 330.

¹⁶⁵ Gerd R. Puin, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları", 128.

4.2. Bilinçli Ekleme Veya Çıkarma Neticesinde Oluşan Kelime

Farklılıkları

Kıraat farklılıkları konusuna daha farklı bir pencereden bakan oryantalistlerden bir kısmı, bu farklılıkların sebebinin bir önceki başlıkta ifade ettiğimiz türden ne dil bilimindeki gelişmeler ne de yanlış yazımlar olduğuna kanaat getirmişlerdir. Farklılıkların tek sebebinin ayetlere yapılan bilinçli kelime ekleme yahut çıkarma olduğu noktasında hem fikir olan oryantalistler, Arthur Jeffery, Gabriel Said Reynold, Alba Fedeli, Gerd Rüdiger Puin ve Christoph Luxenberg'tir.¹⁶⁶

Jeffery, Bakara suresinin 9. ayetinde geçen kelime **يُخَادِعُونَ** iken Osman'ın onu **يُخَادِعُونَ** olarak kullanmasını, kelimenin anlamının aldatan bir Allah fikri oluşturmasını önlemek için yumuşatmaya yönelik bir farklılık oluşturduğu şeklinde yorumlar.¹⁶⁷ Jeffery, bazen de Hz. Osman'ın kıraatını destekler yahut açıklar mahiyette farklılıklar yapıldığını belirtir. Bakara suresinin 137. ayetinde geçen **مَا بَمَثَلِ** kelimesinin yerine **بِمَا** yazılmasının takvadan kaynaklanabileceğini ifade eden Jeffery, aynı surenin 275. ayetinde geçen açıklama maksatlı **يَوْمَ الْقِيَامَةِ** kelimesinin eklenmesini bu duruma örnek göstermektedir. Yahut yine aynı surenin 196. ayet-i kerimesinde yer alan **لِلَّهِ**

¹⁶⁶ Jeffery, *Materials*,16. Puin, “Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları”, 129. Fedelli, “Variant Readings”,319.

<https://www.youtube.com/watch?v=dKaWDLPykkY>

¹⁶⁷ Jeffery, *Materials*,16.

kelimesinin de للبيت yerine kullanılmasının dini sebeplerden olabileceğini aktarır.¹⁶⁸

Puin ise, Kur'an'daki birçok eksikliğin ve farklılığın anlam ile değil telaffuz ile alakalı olduğunu kabul eder.¹⁶⁹ Bu noktada diğer araştırmacılarla ortak kanaatte olan Puin, buradan sonra onlardan ayrılarak, farklılıkların Süryanice/ Aramice dilinde oluşturulan kitaba Arapça anlamlar yüklemekten kaynaklandığını ileri sürer. Puin, Kur'an'a Aramice'den gelen kelimelerin Arapça'da neden farklı telaffuz edildiği sorusunun cevabını aramaktadır. Puin, böylelikle bir sırrı çözüp Kur'an'ın Süryanice gözüyle yeniden değerlendirilmesi ve anlamlandırılması gerektiğine vurgu yapar. Araştırmacının konu üzerine verdiği örnek kelimelerden bir tanesi (شيطان) Şeytan'dır. İbranice'de -Satan- şeklinde telaffuz edilen kelimenin ي (yā) harfine uzun ā sesi vermek gerekirken Arapça'da normal yā sesiyle okuyarak Şeytan şeklinde telaffuz edildiğini ifade eder. Aynı şekilde yine İbranice'den gelen (ابراهيم) İbrahim kelimesine neden Abraham denilmediğine, Tora kelimesinin (تورية) neden Tevriye gibi telaffuz edildiğine anlam veremez.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Jeffery, *Materials*, 16.

¹⁶⁹ Puin, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları", 129.

¹⁷⁰ Puin, "Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları", 131, 132.

Puin ile pek çok konuda örtüşen Luxenberg, Kur'an'daki kelimelerin onda birinin yanlış anlaşıldığını ancak Süryanice bilindiği takdirde bu oranın düşürülebileceğini düşünür.¹⁷¹

Son olarak Alba Fedeli de bugün elimizde bulunan standart metnin Osman'dan önceki metinlerden farkının standart nüshayı düzeltmek amacıyla eklemeler ya da çıkarmalar yapılmış olmasından ileri geldiğini savunarak,¹⁷² Kur'an'a bilinçli ekleme ve çıkarmalar yaparak farklılıklar oluşturulduğu kanaatine sahip olan araştırmacılar arasına katılır. Düzenlemeleri 'küçük eksiklik' ya da ihmaller ile özellikle 'siyasi ve farklı nedenlerle kasıtlı olarak değiştirme' şeklinde iki kategoriye ayıran Fedeli, bu düzenlemelerin nedeni olarak da iki temel sebep gösterir. Bunlardan ilki meşru olan diğer mushaflar göz önünde bulundurularak, muhtemel olan kelimenin ya da harfin yazılmasıdır. Diğer sebep ise nüshanın tıpkıbasımı esnasında sehven yapılan hatalar ile dilbiliminin gelişmesiyle kelimelerin ya da ifadelerin yazım şeklinin değişmesidir.¹⁷³

Fedeli gibi Kur'an nüshaları arasında kasıtsız yanlış yazımların olduğu noktasında birleşen oryantalist sayısı oldukça fazladır. Bu oryantalistler yanlış yazımları ciddiye almak yerine, eski dönemlerde malzeme eksikliğini, elektrik

¹⁷¹ National Geographic'in hazırladığı "İslamiyet ve Kur'an" belgeselinde San'a'nın kuzeyinde bulunan parşömenler hakkında bilgi verilmektedir.
<https://www.youtube.com/watch?v=dKaWDLPykkY>

¹⁷² Fedeli, "Variant Readings", 319.

¹⁷³ Fedeli, "Variant Readings", 320.

yahut teknolojinin şuaana kıyasla yetersizliğini, aktaran kişinin fizyolojik ve psikolojik şartlarını göz önünde bulundurarak, tüm el yazması eserlerin aynı yanlışlıklara maruz kalabileceği zihniyetiyle durumu gayet tabii karşılamışlardır. Ayrıca incelemeler sonucunda bu yanlışlıkların, sürekli ve üstelik aynı yerde tekrar eden hatalar olmamasından kaynaklı olarak, bahsi geçen yanlışlıkların anlama zarar vermeyeceği, dolayısıyla göz ardı edilmesi gerektiği kanaatine ulaşmışlardır.

6. Kıraat Farklılıklarının Sonuçları

Kıraat farklılıklarının bir takım sosyal, siyasi ve dini sonuçları olduğu bilinmektedir. Ancak bu farklılıkların İngilizce oryantalistik literatürdeki neticelerine bakacak olursak araştırmacılarımızdan John Burton, kıraat farklılıklarının içtihadı ve dini hükümlere etkisine dikkat çekerek, yemin bozmanın kefareti olarak oruç tutmanın, üç gün peş peşe olmamasına rağmen Abdullah ibn Mesud'un kıraatında böyle okuduğu için bu şekilde kabul edildiğini, fakat bunun mütevatir bir rivayet olmadığını ifade eder. Burton, İbn Mesud'un okuduğu pasajın, Kur'an'a ait bir ayet değil de Abdullah'ın bu ifadeyi meşru bir tefsir olarak değerlendirmiş yahut *zihar* ayetiyle kıyas yaparak kullanmış olabileceğini de ekler. Araştırmacı bunu söylerken Ebu Hanife'nin, Abdullah'ın kefarete orucunun peş peşe olması gerektiğine dair getirdiği yorumun hükmünü fikhen kabul etse de bu ayetin Kur'an'dan olmadığını, hadis olduğunu ifade ettiğini ileri sürerek kendisine delil getirir.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Burton, *The Collection*, 171-172.

Keith E. Small'a göre erken dönem kıraat farklılıklarının diğeri bir neticesi de günümüz İslam dünyasında tdrisi yapılan kıraatların doğuşudur. Araştırmacı, İstanbul el yazması nüshasının esasen Hicazi stilinde olduğunu ancak daha sonradan eklendiğı anlaşılan harekeler ve işaretlerle bugünkü Verş kıraatını yansıttığını savunur.¹⁷⁵

Jeffery'e gelince onun kıraat farklılıklarının neticesi olarak gördükleri daha ziyade siyasi ve bilinçli olan negatif eylemlerdir. Örneğın; kıraat anlamında Bağdat'ın en ünlü otoritelerinden biri kabul edilen İbn Şenebuz'un halkın önünde kendi mushafını terketmeye zorlanmasının, hatta diğeri önemli alimlerin de bu yönde muamele görmesinin; insanların Hz. Osman kıraatından farklı kıraatlara yönelmek konusundaki cesaretlerini kırmaya yönelik hamleler olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁶ Zira araştırmacı, Hz. Osman'ın tek bir kitap fikrini yalnızca din adına yapılmış, farklı okuyuşları devre dışı bırakmak olarak değil de, İslami bölgede tek bir kitap oluşturmak istediğı gerekçesine bağlamaktadır. Ona göre, bu strateji doğrultusunda Hz. Osman'ın hedefi, Medine nüshasını kabul ettirip diğeriğini yok etmektir. Ayrıca Jeffery, kurranın bu duruma karşı çıkmasıyla Küfe'deki Müslümanların Hz. Osman'ın metnini kabul edenler ve İbn Mes'ud'a tabi olanlar şeklinde ikiye ayrılmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Hz. Osman'ın kendi mushafını resmi mushaf

¹⁷⁵ Small, *Qur'an Manuscripts*, 16.

¹⁷⁶ Jeffery, *Materials* 9.

ilan etmesiyle Hz.Ali'nin de onu desteklediğini ve Hz.Ali'nin “ben Osman'ın yerinde olsaydım ben de aynısını yapardım” dediğini nakletmektedir.¹⁷⁷

Esasen Medine mushafının temel mushaf olarak kabul edilmesi Jeffery'e göre gayet doğaldır. Zira, Küfe o dönemde meşhur bir Kur'an merkezidir. Ancak Medine Peygamberin kendi şehri olma ayrıcalığına sahiptir. Bu anlamda Jeffery'e göre zaten Medine nüshası diğer nüshalara oranla daha doğru bir seçimdir.¹⁷⁸

Öte yandan Jeffery, kıraat farklılıkları sonucunda kıraat çalışmalarındaki problemlere de işaret eder. Araştırmacı en temel problemlerden biri olarak meşhur karilerden aktarıldığı bilinen bir kıraatın başka bir kariye atıfta bulunması olarak görür. Böyle bir durumda bir kıraatın karisine doğru atfedilip atfedilmediğini anlamının güçleşeceğini ifade eden Jeffery, yine aynı şekilde ortak kabul gören meşhur kıraatlara gösterilen hassasiyetin, daha az kabul gören veya kabul görmeyen kıraatlara gösterilmemesi dolayısıyla farklı kaynaklarda yanlış kariye atfedilmesine sebep olduğunu aktarır.¹⁷⁹

7. Yedi Harf Meselesi

İngilizce oryantalistik literatürde kıraat farklılıkları konusunda öne çıkarılan bir başka husus da kıraatların sayıları noktasındadır. Ancak konunun

¹⁷⁷ Jeffery, *Materials*, 183.

¹⁷⁸ Jeffery, *Materials*, 8.

¹⁷⁹ Jeffery, *Materials*, 15-16.

İslam dünyasında da ihtilafı olmasından ötürü ayrı bir başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük.

İslam literatüründe, *ahruf seb'a* احراف سبعة olarak zikredilen yedi kıraat meselesinin izahını Cerrahoğlu şöyle yapmıştır: “*yeni teşekkül eden bir dinin farklı ırk ve kültüre mensup üyelerine kolaylık sağlamak amacıyla sistemli olarak telaffuzu zor ve bilinmeyen kelimeler yerine eş anlamlılarını getirmekten ibaret bir disiplindir.*”¹⁸⁰ Öte yandan burada sunulan kolaylık, bir kelimeyi telaffuz edemeyen Müslümanları kendi haline bırakıp farkında olmadan anlamı tamamı ile değiştirebilecek değişiklikler yapmalarını önlemiştir.

Tayyar Altıkulaç'ın ifadesine göre yedi harf ile yedi kıraat aynı şeylerdir ve kesretten kinayedir.¹⁸¹ Bu konuda fikir birliği olmadığını vurgulayan Cerrahoğlu ise yedi harf ile yedi kıraatın farklı şeyler olduğunu düşünmekle beraber Peygamberin “*إن هذا القرآن أنزل علي سبعة احراف*”¹⁸² hadisi hakkında yeterince malumat olmamasından kaynaklı olarak yedi kıraat teriminin yedi harfe uydurularak sonradan ortaya çıkmış bir söylem olduğunu beyan eder.¹⁸³ Ancak bilinmelidir ki bu konudaki farklı görüşler ve ihtilaf şeklidir, Kur'an'ın anlamı itibarı ile bir ihtilaf söz konusu değildir.

¹⁸⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara, 2012, 95.

¹⁸¹ Tayyar Altıkulaç “röportaj”.

¹⁸² *Sahih el-Buhari*, 4992.

¹⁸³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 96.

Mehmet Ünal da Tayyar Altıkulaç'ı destekler mahiyette Arap dilinde yedi rakamının kesretten kinaye olarak kullanıldığının¹⁸⁴ üzerinde durarak konuya bu yönde bir açıklama getirmektedir.

Oryantalist literatürde ise İbn Mücahid'i (ö.324/936) esas alan ve harf ile kıraat kelimelerini aynı anlamda kullanan Keith Small'a göre, İbn Mücahid'in kıraat konusunda otorite olduğunu ve eğer İbn Mücahid yedi kıraat var diyorsa yedi kıraatın olduğuna inanmamız gerektiğini savunur. Nitekim tek bir okuyuş şeklinin mümkün olmadığını ifade eden İbn Mücahid'in sözlerini nakleden Small, İbn Mücahid'in bunu, yaşadığı dönemde başka pek çok kıraat mevcutken söylediğini de ekler. Şu halde Small'a göre, İbn Mücahid'in yaşadığı dönemde pek çok farklı okuyuş varken İbn Mücahid eğer yedi kıraat vardır diyorsa bu, yedi kıraat vardır ve başka kıraat yoktur anlamına gelmektedir.¹⁸⁵

Christoph Luxenberg de yedi harf meselesini yedi okuyuş şeklinde değerlendirmiş ve çıkarımlarını da bu –okuyuş- kavramı üzerinden yapmıştır.¹⁸⁶ Buna ek olarak Luxenberg, Taberi'nin yedi harf hakkında bir şey söylemediğini, Übey'in de tartışmalı okumalardan söz etmediğini ifade eder.¹⁸⁷ Ona göre yedi harf hususunda iki muhtemel yaklaşım vardır. Bunlardan ilki

¹⁸⁴ Ünal, *Tefsir*, 76. Altıkulaç, "Röportaj".

¹⁸⁵ Small, *Qur'an Manuscripts*, 38

¹⁸⁶ Luxenberg, *The Syro-Aramaic Reading of the Koran*, 37.

¹⁸⁷ Luxenberg, *Syro-Aramaic Reading of the Koran*, 38.

yedi harften kastın -bölüm işareti- yani bir nevi ayraç¹⁸⁸ olduğudur. Araştırmacı bu ayraçların Kur'an'ı bölümlere ayıran işaretler olabileceğini ve bu şekilde anlamının daha mantıklı olacağını savunur. Öte yandan Luxenberg, Arapça'da yirmi iki adet sessiz harf üç adet sesli harf (ā, ī, ū,) olduğunu ve yedi harften maksadın ünlü harfler mi yoksa ünsüz harfler mi olduğuna dair kesin bilginin bulunmadığını nakleder. Sessiz harflerden bahsetmeyen Luxenberg'e göre Süryanice'de sesli harf yedi adettir. Bunlar ī / ū / e / ē / ō / ā / a sesleridir. Dolayısıyla bahsi geçen yedi harf Süryanice'deki yedi harf olabilir. Luxenberg burada Nöldeke'nin de kökeni Süryanice'ye dayanan bir dilin sadece üç adet sesli harfî olduğunu varsaymaya bizim hakkımız olmadığı¹⁸⁹ sözlerini naklederek kendisine delil getirmektedir.

¹⁸⁸ Yazar burada Huruf-ı mukatta'a harflerini kastetmektedir. Bu sebeple bu harflerin harekesiz olmaları araştırmacıya açıklanabilir gelmektedir. Luxenberg, *Syro-Aramaic Reading of the Koran*, 38.

¹⁸⁹ Luxenberg, *Syro-Aramaic Reading of the Koran*, 39.

SONUÇ

Nöldeke'nin başlattığı Kurân tarihi çalışmalarına Ignaz Goldziher'in eleştirel bir boyut getirmesi, kıraat ve kıraat farklılıkları konusunu gündeme getiren oryantalist literatürün modern zamanda kıraat farklılıkları konusuna daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Bu nedenle kaynaklarımızın büyük bir çoğunluğu yirminci ve yirmibirinci yy. çalışmalarından oluşmaktadır. Tezimizde ele aldığımız araştırmacıların yaşamlarının, aldıkları eğitimlerin ve mesleklerinin çalışmaları üzerindeki etkileri görülmektedir.

Oryantalist literatürdeki karşılığını aradığımız kıraat kelimesi kaynaklarımızda mushaf kelimesiyle aynı anlamda kullanılmakta ve kıraat alimleri olarak da mushafı olan her bir kişi baz alınmaktadır. Ancak oryantalist literatürde en kabul gören kariler olarak İbn Mes'ud, Übey b. Ka'b ve İbn Abbas zikredilmektedir.

Oryantalist araştırmacılar kıraat tarihi konusunda fikir birliğine varamamışlarsa da çoğunluğun Hz. Muhammed'den sonraki döneme ait olduğunu savunduğu söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra ilgili araştırmacıların kıraat farklılıkları hususunda bir hayli mesai harcadığı görülmektedir. Kıraat farklılıklarının olduğu noktada birleşen araştırmacılar bu farklılıkların en önemli nedenlerinden biri olarak ortografik/ dilbilimsel gelişmeleri görmektedirler. Farklılıkları dilbilimsel açıdan değerlendiren araştırmacılar Arap dilinin gelişiminin kıraatlar üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadırlar. Özellikle Arapça'ya sonradan eklendiğini iddia ettikleri *elif* harfi ile *vāv* ve *yā* harflerinin Arap dilindeki görevleri noktasında farklı bakış açıları ve eleştiriler getirmektedirler. Farklılıkların dilbilimsel gelişmelerden kaynaklandığı görüşünü savunan isimler Keith Small, İtalyan oryantalist Sergio Noja Nosedà,

İngiliz oryantalist Alfred Felix London, İsraili oryantalist Joshua Blau, Amerikalı oryantalist Wheeler M. Thacston, Alman oryantalist Heinrich Leberecht Fleischer, Derache, Alphonse Mingana, Agnes Lewis, Alba Fedelli ve kısmen Gerd Puin ile Christoph Luxenberg 'dir.

Öte yandan bazı araştırmacıların ise konuya daha farklı bir pencereden bakarak kıraat farklılıklarının siyasi yahut dini sebeplerle kutsal metne sonradan yapılan ekleme ve çıkarmalardan ileri geldiğini savunmaktadırlar. Bu görüşte birleşen araştırmacılar Arthur Jeffery, Gabriel Said Reynold, Alba Fedeli, Gerd Rüdiger Puin ve Christoph Luxenberg'tir.

Araştırmacılar kıraat farklılıklarının İslami platformda yönlendirici hatta belirleyici olabilen sonuçları da beraberinde getirdiğini ifade etmektedirler. Öyle ki araştırmacılara göre bu farklılıklar İslami ritüellere kadar etki etmektedir.

Kaynaklarımızda, İslam dünyasında da çeşitli yorumların ve ihtilafların merkezinde yer alan yedi harf meselesine getirdikleri alışılmamış yaklaşımlar görmek mümkündür. Süryanice'nin Kur'an ve kıraatı üzerindeki etkisine vurgu yapan araştırmacılar Puin ve Luxenberg'e göre "yedi harf" de yine Süryanice'deki yedi sesli harfi işaret etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, Kur'an kıraatının kaynağını araştırmak, Oryantalist duruşun doğal bir tutumdur. Bu noktada konuya İslam dünyasından farklı yaklaşmış olmalarını anlayışla karşılamakla birlikte, ürettikleri teorilerin ve ortaya koydukları delilsiz/kabul edilemez tezlerin ciddi bir tenkide tabi tutulmasını bilimsel yaklaşımın gereği olarak görüyoruz.

Kaynaklarımızda gözlemlediğimiz oryantalist yazarların son yıllarda Kur'an ile ilgili dile getirdikleri sayısız teoriden biri Kur'an'ın Hz. Peygamber vefat ettikten iki yüzyıl sonra toplandığıdır. Ancak bu hipotez kanıt yetersizliğinden çok fazla ilgi görmemiştir. Bir diğer ilginç teori, Kur'an'ın aslında Hristiyan kutsal kitabına dayalı olduğu, esasen Arapça olmadığı, Süryanice'nin kötü anlaşılması bir versiyonu olduğu üzerinedir.

Çalışmamızda oryantalistlerin görüşlerini aktarırken dikkatimizi çeken bazı hususlar bulunmaktadır. Keith E. Small'un kıraat farklılıkları başlığı altında verdiğimiz bahsi geçen eserinde -Bazı modern Müslüman alimler- diyerek atıfta bulunduğu hedefi açık bir şekilde ifade etmemiş olması iddiasını sorunlu hale getirmektedir. Öte yandan İbn Haldun için orta çağın Kur'an alimi ifadesini kullanması bizim bilgi birikimimize ters düşmektedir. Arthur Jeffery ise *Materials* kitabında farklı kıraatları tek tek vermiş ancak sureleri sadece numara ile belirtmiş olması hangi sureye hangi numarayı neye göre verdiği bilinmediğinden okuyucunun işini bir hayli zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde araştırmacı, İbn Mes'ud'un sure dizilişinin Osman'inkinden farklı olduğunu dile getirmiş olmasına rağmen bunu delillendirmemiş ve kaynak göstermemiştir.

Benzer şekilde Arthur Jeffery Şia'da ve bazı yazarını bilmediği fıkıh risalelerinde Fatıha'nın farklı varyantlarıyla karşılaştığını iddia etmektedir. Ancak Jeffery'nin burada olduğu gibi kaynak göstermeden verdiği örneklerin akademik disipline aykırı düştüğünü ifade etmek gerekmektedir.

Yine Mingana'nın elinde bulunan parşömen ile karşılaştırdığı “ulaştığımız en eski Kur'an nüshası” ifadesi ile neyi hangi nüshayı ima ettiğini belirtmemiş olması dikkat çekicidir.

Kaynaklarımızda tesbit edebildiğimiz veriler kadar tesbit edemediğimiz ve neden bulamadığımız konusunda bizi düşünmeye iten sonuçlar da mevcuttur. Avrupa'daki Kur'an çalışmaları kısmında kısaca değindiğimiz üzere Nöldeke'nin başlattığı ve II. Dünya savaşı esnasında yandığı iddia edilen edisyonlu Kur'an ortaya koyma gayesi Corpus Coranicum projesi ile yeniden canlanmıştır. Söylenen o ki elde edilen veriler aslında yanmamış Otto Pretzl'in bir öğrencisi tarafından saklanıp Angelika Neuwirth'e ulaştırılmıştır. Ancak Kur'an'ın tahrif olduğunu ya da farklı varyantlarının bulunduğunu ısrarla iddia eden ilk dönem Corpus Coranicum üyelerinin Nöldeke'den bu yana belki bir asır süren çalışmaların neticesi olarak hep bahsettikleri edisyonlu Kur'an'ı hala ortaya çıkarmadıklarını hatta bu yönde herhangi bir kaynak ortaya koymadıklarını görmekteyiz. Bu durum 'review' geleneği ile meşhur olmuş modern batılı uslupla bağdaşmamaktadır. Nitekim Corpus Coranicum üyelerinin edisyonlu Kur'an konusunu gündemlerine dahi almamaları bizi, aslında amaçlarına ulaşamadıkları ve planladıkları gibi Kur'an'ın tahrif edildiğine dair aradıkları verileri bulamadıkları sonucuna götürmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, İsmail. “Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı’da İslam Çalışmaları’ Sempozyumundan Genel İzlenimler.” *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2002): 191-213.

Ahsan, M. Manazır. “BELL, Richard”, *DİA*, İstanbul, 1992

Altıkulaç, Tayyar. “Röportaj”, İstanbul, 2018.

Bell, Richard. *Introduction to the Qur’an*, Edinburg University Press, Edinburg, 1953.

Brockett, Adrian Alan. “The Value of the Hafs and Warsh Transmissions for the Textual History of the Qur’an”, *Approaches to the History of the Interpretation of the Qur’an*, ed. Andrew Rippin, Oxford, 1988.

Bulut, Yücel. “Oryantalizm”, *DİA*, 33 (2007): 429.

Burton, John. *The Collection of the Qur’an*, Cambridge, 1977.

Burton, John. “The Collection of the Qur’an”, *Cambridge University Press*, Cambridge, 1977

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*, Ankara, 2012.

Cerrahoğlu, İsmail. “Oryantalizm ve Batıda Kur’an ve Kur’an İlimleri Üzerine Araştırmalar.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 1, (1990)

Demirkıvıran, Sine. “Ortaçağ’da Batıda Yapılan İlk Kur’an Çevirileri ve Çevirmenlerin Çeviri Stratejileri.” *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9 (2014):

Ernst, Carl W. *How to Read the Qur'an: A New Guide, with Select Translations*, The University of North Carolina Press, 2011.

Fedeli, Alba. "Early Evidences of Variant Readings in Qur'anic Manuscripts", *The Hidden Origins of Islam: New Research into Its Earley History*, Ed. Karl-Heinz Ohlig ve Gerd R. Puin, United States of America, 1938.

Gökkır, Bilal. "Oryantalist Literatürde Kur'an'ın Kaynağı Tartışmalarının Kaynağı Disiplinlerarası Bir Yaklaşım." *Bilimname V*, 2 (2004): 62-74.

Gökkır, Bilal. "Modern Dönemde Kur'an Tarihinin Ortaya Çıkışı: Kur'an'ın Korunmuşluğu Hususunda Oryantalist İddialar ve Müslümanlardan Cevaplar." *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2012), 9-28.

Görgün, Tahsin. "WATT, William Montgomery", *DİA*, 43, 2013

Gözeler, Esra vd. "Corpus Coranicum Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53:2 (2012).

Hıdır, Özcan. "Harald Motzki: Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Çalışmaları ve The Origins of Islamic Jurisprudence Adlı Eseri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 4 (2004)

<http://www.turkata.com/>

<https://upclosed.com/people/gerd-r-puin/>

<https://www.birmingham.ac.uk/facilities/cadbury/archives/mingana/index.aspx>

Mingana, Alphonse. Lewis. Agnes Smith. *Leaves From Three Ancient Qurans Possibly Pre-Othmanic with a list of Their Variants*, Cambridge, 1914.

<https://www.youtube.com/watch?v=dKaWDLPykkY>

<https://www.youtube.com/watch?v=qyskRZIVyx0>

Jeffery, Arthur. "A Variant Text of the Fâtiha." *The Muslim World*, 29 (1939): 158-162.

Jeffery, Arthur. "Kur'an Tarihi" çev. Alparslan Sarı, M. Kemal Atik, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2008): 163-184.

Jeffery, Arthur. *Materials for the History of the Text of the Qur'an*, London: E.J.Brill, 1937.

Jeffery, Arthur. *The Quran as Scripture*, Russel f. Moore Co, New York, 1952.

Koç, Mehmet Akif. "The Influence of Western Qur'anic Scholarship in Turkey." *Journal of Qur'anic Studies*, 14.1 (2012).

Kurtulmuş, Rıza. "Arthur Jeffery", *DİA*, 23, (2001)

Luxenberg, Christoph. *The Syro-Aramaic Reading of The Koran A Contribution to the Decoding of the Language of the Koran*, Germany: Schiler, 2007.

Mingana, Alphonse. *The Transmission of the Koran*, Journal of Egyptian and Oriental Society, 1916.

Mingana, Alphonse. *Leaves From Three Ancient Qurâns Possibly Pre-'Othmânic*. Cambridge: 1914.

Motzki, Harald. "The Collection of the Qur'an". çev. Selim Türçan. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2006/2).

Motzki, Harald. "The Collection of the Qur'ân A Reconsideration of Western Views in Light of Recent Methodological Developments", *Der İslam Bd.* 78(2001): 1-34.

- Nelson, Kristina. *The Art of Reciting The Qur'an*, New York, The American University in Cairo Press, 2001.
- Nöldeke, Theodor vd. *The History of The Qur'ân*. Ed. Wolfgang H. Behn, Boston: Brill, 2013
- Ohling, Karl-Heinz, Gerd-R. Puin ve Hans Caspar Graf von Bothmer. “Kur'an Araştırmalarının Yeni Yolları.”çev. Günay Özer. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2004).
- Okumuş, Mesut. “Arthur Jeffery ve Kur'ân Çalışmaları Üzerine”, *AÜİFD* 2 (2002).
- Qadhi, Abu Ammaar Yasir. *An Introduction to the Sciences of the Qur'aan*, ed. I. Daniel. Al-Hidayah Publishing and Distribution. 1999.
- Reynolds, Gabriel Said. *The Qur'ân in Its Historical Context*, New York: Routledge, 2008.
- Rippin, Andrew. “ Reading the Qur'ân with Richard Bell”, *Journal of the American Oriental Society*, 112.4 (1992).
- Rippin, Andrew. *The Blackwell Companion To The Qur'an*. USA. Blackwell Publishing, 2006.
- Said, Edward. *Oryantalizm*, Çev. Nezih Uzel, İstanbul, 1998
- Samir SJ, Samir Khalil. “Alphonse Mingana”, Birmingham, *Mingana Sempozyumu* 1990.
- Small, Keith E. *Textual Criticism and Qur'an Manuscripts*, United Kingdom: 2011.
- Songur, Haluk. “John Burton (1929-) The Collection of the Qur'an Adlı Eseri Özelinde”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 4 (2004): 203-217.
- Şakiroğlu, Mahmut H. “Amari Michele”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2, 1989.

“Tarihten Günümüze Kıraat İlimi”, *Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Ünal, Mehmet, “Kur’an’ın Fonetik Naklinin Tarihi Kıraat İlimi ve Kısa Tarihi”, *Tefsir*, ed. Mehmet Akif Koç, Ankara, 2015

Watt, Montgomery, *Bell’s Introduction to the Qur’an*, Edinburg, 1970.

Watt, William Montgomery. *Companion to the Qur’ân*. England: Oneworld, 1994.

Woodhead, Christine. “Muir, Sir William”, *DİA*, İstanbul, 31, (2006).

Yaşar, Hüseyin. *Alman Oryantalizminde Kur’an’a Bakış*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

<https://www.birmingham.ac.uk/staff/profiles/tr/fedeli-alba.aspx>

<https://www.youtube.com/watch?v=KRf3xaApaLc>

ÖZET

İba Çınar, Ayşe Nur, Kıraat Alanında Öne Çıkan İngilizce Oryantalistik Çalışmalar, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akif Koç. 87 s.

Tez giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve önemi, kapsam ve sınırlılıkları ile yöntemi anlatılmaktadır.

Birinci bölümde Batıda başlayıp süregelen Kur'an merkezli çalışmaların kırat çalışmalarına doğru seyrinin bir özeti verilip, alanda göze çarpan oryantalistler ve eserlerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Batının Kıraat konusundaki yaklaşımı nakledilmiştir. Kıraat kelimesi ile ne ifade ettikleri, Kıraat alimleri hakkındaki görüşleri ve Kıraat farklılıkları hususundaki görüşlerine yer verilmiştir. Oryantalistlerin bakış açısıyla kıraat farklılıklarının nasıl meydana geldiği, bu farklılıkların nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte yedi harf meselesi açıklanmaktadır.

Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme ve araştırmacıların ifadelerindeki eksikliklere yer verilmiştir.

ABSTRACT

İba Çınar, Ayşe Nur, Prominent Studies in the English Orientalist Sources for the field of Qıraah, Master Thesis, Supervisor: Prof. Mehmet Akif Koç. 87 p.

The thesis consists of an introduction, two main chapters and conclusion.

Introduction gives the information about subject, goal, importance, scope and method of research.

First chapter explains the works on Qur'an towards qıraah in the West from past to nowadays briefly. And the chapter continues with the major orientalist works.

Second chapter shows points of the orientalist works in the sources about Qıraah issue. It tells about the meaning of the word "Qıraah" and the "Qıraah Diversity". Chapter declares how appeared the diversity, conclusions of diversity in Qıraah for the orientalist works.

In the conclusion, there is a general evaluation of the investigation.